

Masterthesis
Judith Plantinga
Studentnummer 308528
cjplantinga@planet.nl

Faculteit der Historische
en Kunstwetenschappen
Erasmus Universiteit
Rotterdam

Begeleidend docent:
Dr. B.C.M. Kester

Tweede lezer:
Prof. Dr. H.J.G. Beunders

DAT MAG IN DE KRANT!

EEN ONDERZOEK NAAR BERICHTGEVING OVER VETERANEN ROND BEVRIJDINGS- EN VETERANENDAG

Prins neemt in uniform defilé af

Nog één keer buik in, borst vooruit en recht-die-rug

De koninklijke familie zal op zaterdag 10 mei 2008 de 65-jarige koninklijke familieleden in uniform afzetten op de Dier van Linné parade. De koninklijke familieleden zullen in uniform op de Dier van Linné parade afgezet worden. De koninklijke familieleden zullen in uniform op de Dier van Linné parade afgezet worden.

Oud-strijders trekken voorbij

Van onze voorpagina
AMSTERDAM — Oudstrijders van de Tweede Wereldoorlog zullen op zaterdag 10 mei 2008 in uniform op de Dier van Linné parade afgezet worden. De oudstrijders zullen in uniform op de Dier van Linné parade afgezet worden. De oudstrijders zullen in uniform op de Dier van Linné parade afgezet worden.

Eindelijk erkenning voor veteranen

De Nederlandse overheid heeft de Nederlandse veteranen eindelijk erkend. De Nederlandse overheid heeft de Nederlandse veteranen eindelijk erkend. De Nederlandse overheid heeft de Nederlandse veteranen eindelijk erkend.

Wageningen: Hoofdrol in bevrijdingsteesten

Wageningen heeft een belangrijke rol gespeeld in de bevrijding van Nederland. De Wageningse militaire eenheden hebben een belangrijke rol gespeeld in de bevrijding van Nederland.

Eerbetoon aan Bernhard

Er wordt een eerbetoon aan koning Bernhard gebracht. Het eerbetoon aan koning Bernhard wordt op zaterdag 10 mei 2008 gehouden.

Max van der Stoep (rechts) ... de bevoegdheid om langzaam te gaan

Nog één week voor slechts 75 cent!

Blue Band 75 jaar

Programma's
Leukshow

DEZICHT
Dramatische film

Voorwoord

Met op de achtergrond de televisiebeelden van het live-verslag van de Nederlandse Veteranendag 2007, kan een periode van onderzoek worden afgesloten. Bijzonder is het wel; juist op de dag waarover ik zoveel gelezen heb, kom ik toe aan de voorlopige afronding van mijn masterthesis. Alle ervaringen uit de afgelopen onderzoeksperiode geven toch wel een extra lading aan het bekijken van die duizenden veteranen die door de binnenstad van Den Haag marcheren. Een bijzondere dag, zo beamen veel veteranen die door de televisieverslaggevers geïnterviewd worden. Datzelfde zeiden ook de veteranen die ik vanmorgen in de trein sprak. Zij waren op weg naar Den Haag, ik was op weg naar de afronding van mijn masteropleiding Media&Journalistiek. Zowel voor hen als voor mij een heel speciale dag dus.

Terugkijkend op de afgelopen maanden, mag het wat mij betreft in de krant dat ik nu daadwerkelijk in de laatste fase van mijn opleiding ben aangekomen. Niet dat het ongelofelijk is dat mijn eindschrijft er is gekomen, maar de vele uren die ik inmiddels tussen krantenberichten en vooral achter de computer heb doorgebracht beginnen wel hun tol te eisen. Gelukkig zijn er veel mensen geweest die op verschillende manieren hun bijdragen hebben geleverd. Allereerst wil ik Bernadette Kester bedanken. Zij heeft mij vanaf het begin op een goede en fijne manier begeleid in het schrijven van de masterthesis. Dat ik dit onderwerp gekozen heb, heeft zeker te maken gehad met de manier waarop het Veteraneninstituut ons als studenten benaderd heeft. Martin Elands is degene geweest die ons vanuit het instituut motiveerde en hielp bij praktische vragen.

Het opstellen van het codeerschema hoefde ik gelukkig ook niet alleen te doen. De andere ‘veteranen-studenten’ (Eva van Beveren, Steffen Jongh en in de eerste fase Hugo van’t Verlaat) verdienen dan ook zeker een bedankje. Omdat het oog ook wat wil, ben ik maar wat blij dat Nirmalie Bovenschen van Big Imagination bereid was een wel heel originele voorpagina voor mij te maken. Natuurlijk wil ik ook mijn moeder bedanken die haar computer heel vaak niet kon gebruiken, omdat ik er weer eens achter zat. Ten slotte een bedankje voor alle lieve mensen die mij telkens weer vroegen hoe het ermee ging en mij bemoedigend toespraken als het soms niet helemaal volgens planning wilde verlopen.

De marineveteranen in de trein vertrouwden me vanmorgen toe dat de veteranen die écht veel meegemaakt hebben, niet in de media te zien zijn: ‘Hoe groter de praatjes, hoe minder ze daadwerkelijk uitgevoerd hebben.’ Het lijkt me dan ook beter om mijn praatjes nu snel te stoppen, want ik zou zeker geen verkeerde indruk willen wekken...

Judith Plantinga

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1. Inleiding.....	5
§ 1.1 Waardering voor veteranen.....	5
§ 1.2 Relevantie	6
§ 1.3 Historisch kader.....	7
§ 1.4 Onderzoeksopzet en -structuur	10
2. Theorie.....	11
§ 2.1 Literatuur met betrekking tot beeldvorming	11
§ 2.1.1 Beeldvorming en cultuur	12
§ 2.1.2 Media als onderdeel van cultuur	13
§ 2.1.3 Veteranen.....	14
§ 2.1.4 Framing.....	16
§ 2.1.5 Interpretatie door de ontvanger.....	18
§ 2.2 Probleemstelling	20
§ 2.2.1 Hoofdvraag	20
§ 2.2.2 Deelvragen.....	20
3. Methodiek.....	22
§ 3.1 Inhoudsanalyse als onderzoeksmethode	22
§ 3.2 Onderzoeksopzet	23
§ 3.2.1 Onderzoekperiode	23
§ 3.2.2 Kranten	24
§ 3.2.3 Zoektermen.....	25
§ 3.2.4 Verwerking gegevens	25
§ 3.3 Codeerschema.....	25
4. Resultaten	32
§ 4.1 Bevrijdingsdag door de jaren heen	32
§ 4.1.1 Aandacht voor veteranen.....	32
§ 4.1.2 Rol veteranen binnen bericht	35
§ 4.2 Bevrijdingsdag vs veteranendag	37
§ 4.2.1 Aandacht	37
§ 4.2.2 Profiel veteranen.....	38
§ 4.2.3 Bronnen	39
§ 4.3 Stereotyperingen.....	40
§ 4.3.1 Stereotypering held.....	40
§ 4.3.2 Andere stereotyperingen.....	43
§ 4.4 Oordeel	44
§ 4.4.1 Oordelen door de jaren heen.....	45
§ 4.4.2 Variabelen gerelateerd aan positief oordeel.....	46
§ 4.4.3 Koppen	49
5. Conclusie	52
§ 5.1 Probleemstelling	52
§ 5.2 Terugkoppeling naar theorie.....	54
§ 5.3 Discussie.....	54
Overzicht van bronnen.....	56
Literatuur:	56
Websites:	56
Software:.....	57
Digitale bron:.....	57
Bijlage 1: Codeerschema	58
Bijlage 2. Extra figuren	62

Samenvatting

De begrippen cultuur en communicatie vormen de basis voor dit onderzoek naar beeldvorming over veteranen. Alles wat er om ons heen gebeurt, onze cultuur, bepaalt hoe wij denken en handelen. Het bepaalt ons perspectief. Om samen te leven en betekenis te geven, is communicatie onmisbaar. James Carey stelt zelfs dat ieders werkelijkheid niet door, maar in communicatie bestaat. In welk soort ‘werkelijkheid’ (perspectief of context) zijn of worden veteranen geplaatst? De berichtgeving over veteranen in vijf grote Nederlandse dagbladen is geanalyseerd. Hierbij staan de data 5 mei en 29 juni, bevrijdings- en veteranendag, centraal. Uit de analyse blijkt dat de kwantitatieve én kwalitatieve aandacht voor veteranen enigszins toegenomen is in de afgelopen jaren. Vooral de lustrumvieringen van bevrijdingsdag worden breed uitgemeten in de kranten. Met de komst van veteranendag in 2005 is meer aandacht voor Nederlandse veteranen en hun diverse missies veilig gesteld. De buitenlandse ‘bevrijders’ van 1945 verdwijnen naar de achtergrond. De inhoud van de berichtgeving is overwegend neutraal, met uitschieters naar positieve oordelen en beschrijvingen van ‘helden’. Andere (minder positieve) stereotyperingen spelen slechts een bescheiden rol. Of deze beeldvorming ook overslaat op het publiek, zal uit vervolgonderzoek moeten blijken.

1. Inleiding

‘Dat mag in de krant’, kan de eenvoudige overweging van een journalist zijn om te kiezen voor een bepaald onderwerp. Toch klinkt er vooral iets sarcastisch in door. De media die positief zijn over veteranen? Dat mag volgens sommigen in de krant. Enige argwaan is veteranen niet vreemd als het om hun relatie met de media gaat. Is dat terecht? Met dit onderzoek kan wellicht een bijdrage aan het antwoord op die vraag gegeven worden.

§ 1.1 Waardering voor veteranen

Vraag willekeurige Nederlanders naar het beeld dat zij hebben van veteranen en de kans is groot dat de antwoorden nogal wat overeenkomsten vertonen met de hiernaast afgebeelde veteraan.

Een oudere man in uniform, met een rij medailles die een opsomming van zijn militaire verleden vormt, marcherend langs een applaudiserende menigte. Toch denkt het Ministerie van Defensie heel anders over veteranen. De officiële omschrijving van een veteraan luidt namelijk als volgt: alle gewezen militairen met de Nederlandse nationaliteit die het Koninkrijk hebben gediend in oorlogsomstandigheden of daarmee overeenkomende situaties, inclusief vredesmissies in internationaal verband.¹ Tot de groep van veteranen behoren dus zeker niet alleen oude mannen met medailles op hun borst. Want ook vandaag de dag dienen Nederlandse militairen ons Koninkrijk in

oorlogsomstandigheden. Meest actueel is de situatie in Afghanistan. Anders dan in de afgelopen jaren, wordt in de Afghaanse provincie Uruzgan ook daadwerkelijk gevochten door Nederlandse militairen. Zodra deze militairen de dienst verlaten, worden ook zij tot de veteranen gerekend. Tot die tijd lijkt het wel goed te zitten met de waardering van het Nederlands publiek. Ter afsluiting van het jaar 2006 werd namelijk, op initiatief van het NOS journaal, een verkiezing van nieuwsman / -vrouw van 2006 gehouden. De winnaar was de Nederlandse militair in Afghanistan. Weekblad Elsevier hield bovendien al eerder een soortgelijke verkiezing en daar werd de Nederlandse Soldaat in Uruzgan tot

Eén van de veteranen die deelnam aan het tweede vrijheidsdefilé op 5 mei 2007 in Wageningen. Eigen foto.

¹ Bron: http://www.mindef.nl/personeel/oud_medewerkers/veteranen/

winnaar verkozen.² Twee voorbeelden van een blijk van waardering voor Nederlanders die hun land dienen in een oorlogssituatie. De Nederlandse militairen zeiden zich gesteund en gerespecteerd te voelen door de toekenning van de titel.

Maar hoe zit het nu met veteranen? Dit onderzoek concentreert zich op militairen die de dienst verlaten hebben en in de media beschreven worden als veteranen of oud-strijders. Het gaat in dit onderzoek nadrukkelijk niet om de mening van het publiek, maar om inhoudsanalyse van de berichtgeving zelf. Binnen een groter geheel van drie onderzoeken, wordt in dit onderzoek gekeken naar de berichtgeving in vijf landelijke dagbladen rondom bevrijdingsdag en veteranendag. Deze twee dagen, die respectievelijk plaatsvinden op 5 mei en 29 juni, staan mede in het teken van de daden die veteranen in dienst van ons land verricht hebben. De plaats die veteranen innemen in de berichtgeving over deze feestdagen wordt centraal gesteld. Bevrijdings- en veteranendag zijn bij uitstek de dagen waarop de berichtgeving over veteranen gevolgd wordt door een groot deel van de Nederlanders. Juist de aandacht die media op deze dagen aan veteranen geven, is van grote invloed op het beeld dat de gemiddelde burger zal hebben van veteranen.

§ 1.2 Relevantie

De eerste aanzet voor dit onderzoek naar beeldvorming over veteranen is gegeven door het Veteraneninstituut. Binnen het kennis- en onderzoekscentrum van dit instituut is de behoefte ontstaan om, naast hun eigen bevindingen, onderzoek uit te laten voeren vanuit verschillende disciplines, waaronder media en communicatie. De praktische relevantie is dan ook groot, aangezien het Veteraneninstituut nauw betrokken is geweest bij de voorbereiding voor dit onderzoek. De resultaten vormen wellicht een waardevolle aanvulling op de inzichten die zij al uit andere onderzoeken opgedaan hebben. Daarnaast zijn ook veteranen zelf gebaat bij dit onderzoek. Ook voor hen is het belangrijk te weten hoe er nu over het geheel gezien wordt over hen bericht wordt in de media. Naar aanleiding van contact met veteranen konden medewerkers van het Veteraneninstituut beamen dat sommige veteranen een kritische houding hebben ten opzichte van de media. Media zouden uitsluitend negatief over hen berichten. Klachten over deze negatieve toon in de berichtgeving zouden met dit onderzoek ondersteund kunnen worden. Maar ook het tegenovergestelde is mogelijk.

Theoretische relevantie ligt in het feit dat het huidige onderzoek nog niet eerder is uitgevoerd in deze vorm. Een kleinschaliger project van het Veteraneninstituut, waarbij gekeken is naar krantenberichten over veteranen, ging aan dit onderzoek vooraf. Literatuurstudie op mediagebied maakte hier echter geen deel van uit. Doel is dan ook het onderzoek nu wel naar aanleiding van theorieën op mediagebied uit te voeren. Eerder onderzoek waarin de min of meer abstracte begrippen uit de beeldvormingliteratuur toegepast zijn op veteranen, is niet gevonden. De methode die in dit onderzoek toegepast wordt, zal wellicht ook

² Bron: http://www.mindef.nl/actueel/nieuws/2006/12/20061229_nosnieuwpersoon.aspx

bruikbaar blijken voor het analyseren van beeldvorming over andere groepen binnen de samenleving.

§ 1.3 Historisch kader

De geschiedenis van het veteranenbeleid in Nederland komt in deze paragraaf aan de orde. De belangrijkste ontwikkelingen komen aan bod, waar uiteraard de oprichting van het Veteraneninstituut ook bij hoort.³ Daarna volgt informatie over de invulling van de data 5 mei en 29 juni in heden en verleden. Door de geschiedenis kort uiteen te zetten, kan het huidige onderzoek in de tijd geplaatst worden, wat de relevantie bovendien benadrukt.

Veteranen staan opgesteld, klaar voor deelname aan het vrijheidsdefilé op 5 mei 2007 in Wageningen. Eigen foto.

De maand maart van het jaar 1990 kan met recht een mijlpaal worden genoemd in de geschiedenis van veteranenbeleid in Nederland. Het was namelijk in die maand dat de toenmalige minister van Defensie Relus ter Beek, de nota ‘Zorg voor veteranen in samenhang’ presenteerde. Jaren van onvrede, vooral onder oud-Indië-strijders, gingen hieraan vooraf. Deze veteranen constateerden een gebrek aan waardering voor hun inzet in de voormalige Nederlandse kolonie. Bovendien berichtten de media in die tijd vaak allesbehalve positief over hun optreden. Waar hun onvrede in de eerste jaren na deze missie nog een ondergeschoven kindje bleef, kwam deze tot volle uiting toen zij halverwege de jaren tachtig van de vorige eeuw de pensioengerechtigde leeftijd bereikten en meer tijd vrij konden maken voor het ondernemen van actie. De veteranen groepeerden zich en dit bleef niet onopgemerkt. De nieuwsmedia maakten maar wat graag gebruik van de mogelijkheid om de ontevredenheid van de veteranen breed uit te meten in hun nieuwsberichten. Ook bij

³ Dit historisch kader is grotendeels gebaseerd op informatie van het Veteraneninstituut. Met name het artikel: Veteranenbeleid in vogelvlucht, 1990-2005, geschreven door Drs. M. Elands en gepubliceerd in tijdschrift Carré 6 – 2005. Aanvullende informatie over bevrijdings- en veteranendag komt van de volgende websites: www.veteranendag.nl, www.herdenkenenvieren.nl

politici begon het besef te groeien dat er actie moest worden ondernomen om het gebrek aan nazorg en erkenning te compenseren. Hier kwam bij dat de inmiddels gestarte deelname aan vredesmissies de nodige problemen met zich meebracht. Militairen die terugkwamen van dergelijke missies bleken ook (psychische) gezondheidsklachten te hebben. Behalve de geuite klachten van de zogenaamde ‘oude’ veteranen (ingezet in de Tweede Wereldoorlog, Indonesië, Korea en Nieuw Guinea), kampten ook de ‘jonge’ veteranen met problemen die nazorg vereisten.

Zo kwam het in 1990 dus tot die eerste belangrijke nota. Vooral de erkenning van de latere en niet-materiële gevolgen van deelname aan militaire missies, maakte de beleidsnota tot een doorbraak. Deze opvatting werd in brede kring gedragen. De nota bevatte behalve plannen voor het plaatsen van herdenkingszuilen, ook de toezegging van het verruimen van faciliteiten voor reünies, uitreiking van insignes en verzameling van beleidsinformatie over nazorg. De Stichting Dienstverlening Veteranen werd in het leven geroepen om als centraal aanspreekpunt te dienen, onder meer aangaande de zorgaspecten. Aan het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw hadden ongeveer 70.000 veteranen zich ingeschreven bij de stichting, wat het succes ervan bewijst. Defensie minister ter Beek bleef zich actief bezighouden met het opgestarte veteranenbeleid. Zo werd in 1992 bekend gemaakt dat er alsnog speciale uitkeringen beschikbaar zouden worden gesteld voor ‘oude’ veteranen die hier eerder niet voor in aanmerking waren gekomen. Het betrof dus compensatie voor geleverde diensten van dertig tot soms ruim vijftig jaar geleden. Deze regeling werd onder druk van het Veteranen Platform verder uitgebreid waardoor nog meer veteranen ervan konden profiteren. Maatschappelijke erkenning werd bevorderd door bijvoorbeeld het toekennen van onderscheidingen, het uitgeven van een speciale veteranenpas en het organiseren van evenementen.

Behalve al deze successen, waren er ook zorgen. De voorzieningen bleken vooral ‘oude’ veteranen aan te spreken. De jongere veteranen bleven grotendeels weg bij de instanties, terwijl een deel van hen wel psychische of lichamelijke klachten overhield aan uitzendingen in het kader van vredesmissies. Deze zorgen in combinatie met het besef dat er één overkoepelend orgaan zou moeten zijn om alle zaken aangaande veteranen te coördineren, leidden er uiteindelijk toe dat in 2000 het Veteraneninstituut opgericht werd. Dit op initiatief van het Ministerie van Defensie. Het terrein van de Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (BNMO) vormt sinds de oprichting de thuisbasis van het Veteraneninstituut. Geleidelijk nam dit instituut alle taken van de Stichting Dienstverlening Veteranen over. Het veteraneninstituut bestaat nu uit afdelingen voor dienstverlening, communicatie en maatschappelijke erkenning, maatschappelijk werk en een kennis- en onderzoekscentrum.

De ontwikkelingen op het gebied van veteranenbeleid zijn overwegend zeer positief te noemen. Toch blijven er natuurlijk altijd aandachtspunten. Zo wil het Veteraneninstituut nog verder groeien in de rol van dienstverlener. Vooral laagdrempeligheid blijft hierbij een centraal punt, omdat nog steeds niet alle

veteranen de weg naar het Veteraneninstituut hebben weten te vinden. Daarnaast blijft het uitbreiden van kennis en expertise een belangrijk aandachtsgebied. Ook dit wetenschappelijk onderzoek naar de beeldvorming over veteranen in Nederlandse kranten kan hier wellicht een bijdrage aan leveren.

Direct na het einde van de Tweede Wereldoorlog werden initiatieven genomen om de oorlog en de bevrijding te herdenken. Toch zou het nog tot 1987 duren voor het Nationaal Comité 4 en 5 mei opgericht werd. Verschillende commissies en comités gingen hieraan vooraf. Uiteindelijk is besloten 4 en 5 mei door één overkoepelend comité te laten organiseren om zo een vaste lijn te ontwikkelen in de twee-eenheid van herdenken en vieren. De oprichting van het Nationaal Comité 4 en 5 mei vormt tevens het startpunt van de periode van berichtgeving die binnen dit onderzoek geanalyseerd wordt.

In 1995 was het precies vijftig jaar geleden dat Nederland bevrijd werd van de bezetting in de Tweede Wereldoorlog. De aandacht voor herdenken en vooral voor vieren was dat jaar groter dan ooit. Ook tijdens andere lustrumjaren was de belangstelling groter dan bij de jaren daartussen. De opzet van het bevrijdingsfeest werd na 1995 veranderd. De nadruk werd verschoven van bevrijding, een term uit het verleden, naar vrijheid, een term voor heden en toekomst. Sinds 1996 wordt er bovendien jaarlijks een thema gekozen, waardoor er meer nadruk op inhoud gelegd kan worden.

Centrale persoon in de 5 mei vieringen is prins Bernhard geweest. Als parade-

commandant vormde hij bij het jaarlijkse defilé in Wageningen het middelpunt van de belangstelling. Veel veteranen benoemden zijn aanwezigheid als het hoogtepunt van de dag. Niet voor niets kreeg hij de titel ‘veteraan der veteranen’. Na zijn overlijden in 2004 heeft prins Willem Alexander de rol van zijn grootvader overgenomen. In 2005 nam de kroonprins het traditionele defilé af. Het was echter de wens van prins Bernhard dat na zijn overlijden het defilé verplaatst zou worden van Wageningen naar Den Haag, in het

Veteranen die bevrijdingsdag nog wel in Wageningen vieren, kunnen meelopen of – rijden in het vrijheidsdefilé. Eigen foto.

kader van een Nederlandse Veteranendag. Als eerbetoon aan de ‘veteraan der veteranen’ wordt de Nederlandse Veteranendag sinds 2005 jaarlijks gehouden op de geboortedag van prins Bernhard, 29 juni. Doel van de dag is de erkenning en waardering voor veteranen te vergroten. De Nederlandse Veteranendag is nadrukkelijk geen herdenking, maar is bedoeld als cadeau aan alle Nederlandse veteranen en als middel om de band tussen veteranen en de samenleving te versterken.

§ 1.4 Onderzoekopzet en -structuur

Een verkenning van beeldvorming over veteranen staat centraal in dit onderzoek. Om hier gefundeerde uitspraken over te kunnen doen, is ervoor gekozen de berichtgeving in vijf grote landelijke dagbladen te analyseren. De te onderzoeken data concentreren zich rond de eerder besproken data 5 mei en 29 juni. Het onderzoek is hiermee thematisch van aard. Niet de algemene berichtgeving staat ter discussie, maar juist de artikelen die betrekking hebben op de feestdagen bevrijdings- en veteranendag.

Om het geheel te kunnen baseren op relevante literatuur, zal hier in het theoretisch kader een overzicht van worden gegeven. Algemene begrippen als cultuur en communicatie vormen de basis. Vervolgens wordt ingezoomd op berichtgeving in kranten. Verschillende perspectieven blijken hun invloed uit te oefenen op de manier waarop journalisten verslag doen. Artikelen over veteranen die daadwerkelijk in de krant verschijnen, hebben hun uitwerking op de lezers. Zij zijn echter geen inactieve ontvangers, maar interpreteren de berichten op hun eigen manier. Daarbij spelen bijvoorbeeld ook stereotyperingen een rol.

Wanneer het theoretisch kader vastgesteld is, kunnen concrete vragen gesteld worden. Deze vragen worden behandeld op de wijze die toegelicht wordt in de methodesectie. De precieze afbakening van de te onderzoeken berichtgeving en het codeerschema om het onderzoek uit te voeren, komen hierin uitgebreid aan bod.

De resultaten van de analyse zullen met behulp van diverse figuren besproken worden. De opgestelde deelvragen worden stuk voor stuk beantwoord, zodat daarna een weloverwogen antwoord op de centrale probleemstelling geformuleerd kan worden. Ten slotte zal er ruimte zijn voor discussie rond de gevonden resultaten en de daarbij behorende conclusies.

2. Theorie

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de meest relevante begrippen met betrekking tot het onderwerp beeldvorming over veteranen. Cultuur is hierbij een centraal begrip. In alle facetten van het dagelijks leven, dus ook in het produceren en consumeren van media-uitingen, speelt de culturele context een rol. Hoe de relatie tussen mens, cultuur en media precies ligt, blijkt niet onomstotelijk vastgesteld te kunnen worden. Maar datzelfde geldt voor de betekenis van een mediaboodschap. Gamson, Croteau, Hoynes & Sasson (1992) benoemen het probleem al in de eerste zin van hun essay: ‘A media system suitable for democracy ought to provide its readers with some coherent sense of the broader social forces that affect the conditions of their everyday lives’ (Gamson et al., 1992, p. 373). Ze laten dit statement echter volgen op één veelzeggend woord: *Ideally*.

§ 2.1 Literatuur met betrekking tot beeldvorming

Eén van de krantenartikelen die gebruikt wordt in dit onderzoek bevat (onder meer) de volgende tekst:

Zonder wandelstok kan hij niet meer. Maar luitenant-generaal b.d. George Kitching (85) loopt ook met dat vervloekte hulpstuk zoals dat een echte militair betaamt: kaarsrecht. De snor straalt ook nog dat parmantige uit. Als hij vrijdag, staande naast prins Bernhard, het defile voor hotel De Wereld in Wageningen afneemt, zullen de veteranen de fierheid van hun voormalige commandant herkennen. (...)

Van de ongeveer 4000 Canadese veteranen die de afgelopen dagen naar Nederland zijn gekomen om er de bevrijding te vieren, is Kitching de hoogste in rang. Als chef-staf van generaal Foulkes, de bevelhebber van het 1e Canadese legerkorps, was hij onder meer aanwezig bij de belangrijke bijeenkomsten die onze bevrijding inluidden.

Als lezer worden we hier geconfronteerd met een beschrijving van een veteraan. Maar er is veel te zeggen over deze beschrijving. Woorden als echte militair, kaarsrecht, parmantig, fierheid en onze bevrijding zullen bij veel mensen associaties oproepen die passen bij de stereotype held die ons land bevrijdde van de bezetter. Of deze stereotypering terecht is, kunnen we niet direct controleren. Waarom denken we bij deze woorden eigenlijk aan een held? Niet iedereen zal dezelfde associaties hebben bij het lezen van dit bericht. De één zal het een prachtig bericht vinden, een ander kan misschien met afschuw commentaar leveren op de overdaad aan positieve woorden. Elke lezer interpreteert een nieuwsbericht op de eigen manier. Stereotyperingen kunnen daarbij bewust of onbewust een rol spelen.

Er is echter meer te zeggen over dit bericht in de krant. Het proces dat voorafging aan het verschijnen van dit bericht is bijvoorbeeld niet eenvoudig vast te stellen. Was de journalist zó onder de indruk van het verhaal van de veteraan dat hij

niet anders kon dan lovende woorden gebruiken om hem te beschrijven? Of speelde misschien zijn eigen achtergrond met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog een rol? Ook een leidinggevend persoon of de heersende mening op de krantenredactie kan van invloed zijn geweest. Allerlei factoren kunnen hun uitwerking hebben op de manier waarop een journalist te werk gaat. Door het te bespreken onderwerp in een bepaald perspectief te plaatsen, bepaalt de journalist bewust of onbewust al tot op zeker hoogte welke informatie de lezer het eerst op zal pikken.

Op macroniveau is te spreken van invloed die media uitoefenen op de maatschappij. De uitwerking hiervan is echter niet eenduidig vast te stellen. Welke rol spelen de media in onze samenleving? Als onderdeel van de cultuur van ons land, dragen media bij aan de vorming van een beeld dat voor ieder persoonlijk betekenis moet krijgen. Cultuur is een bepalende factor in het ontstaan van beeldvorming over alles wat er om ons heen gebeurt.

Vanuit verschillende theoretische inzichten zal het bovenstaande veelomvattende proces beschreven worden. De start wordt hierbij gevormd door verkenning van het begrip cultuur. Van beeldvorming en cultuur op macroniveau wordt toegewerkt naar berichtgeving door media. Ten slotte wordt op basis van relevante literatuur verder geredeneerd tot aan het microniveau waarop één individuele lezer een bericht leest en interpreteert.

§ 2.1.1 Beeldvorming en cultuur

Beeldvorming wordt in de Van Dale⁴ gedefinieerd als ‘het laten ontstaan van een idee, een indruk’. Deze definitie roept meer vragen op dan dat zij antwoorden geeft. Hoe ontstaan die ideeën of indrukken? En wat houden ideeën of indrukken over veteranen in? Vanuit een sociologisch perspectief bekeken, gaat beeldvorming om het creëren van een betekenisvolle werkelijkheid. Om de wereld om ons heen te kunnen duiden, moet een werkelijkheid geconstrueerd worden. Om berichten over veteranen te kunnen duiden, moet dus een werkelijkheid met betrekking tot veteranen gecreëerd worden. Of deze werkelijkheid voor iedereen gelijk is, valt zeer te betwijfelen, maar daarover later meer. Dit geheel van het duiden van alles om ons heen met behulp van overtuigingen en voorstellingen, benoemt de Nederlandse cultureel antropoloog Johan Tennekes als het begrip cultuur. Cultuur is in zijn ogen een sociale constructie, onderhevig aan verandering. De relatie tussen mens en cultuur kan volgens Tennekes vanuit verschillende gezichtspunten bekeken worden. Hij omschrijft deze relatie namelijk als ‘een dialectisch proces, waarin de mens een werkelijkheid creëert die een geheel eigen leven gaat leiden en op haar beurt de mensen maakt tot wat hij is’ (Tennekes, 1990 p. 19). Het creëren van nieuwe feiten, ook wel *externalisatie* genoemd, werkt Tennekes uit aan de hand van een voorbeeld over huwelijk en echtscheiding. Het traditionele idee van een huwelijk en de daarbij passende rolverdeling is, zo stelt hij, ontstaan doordat mensen naar deze rolverdeling

⁴ Onlinewoordenboek op www.vandale.nl

handelden. Ze creëerden in principe het ‘feit’ dat de gebruikelijke rolverdeling als standaard genomen kon worden. Maar dit voorbeeld gaat verder dan enkel *externalisatie*. Het creëren van feiten kan namelijk gevolgd worden door institutionalisering van de feiten. In dit geval is het instituut huwelijk gevormd, enkel omdat er wijdverspreid, gedurende een lange tijd, op één bepaalde manier over het begrip huwelijk gedacht werd. Echtscheiding past niet in dit instituut, maar komt toch op steeds grotere schaal voor. Doordat steeds meer mensen overgaan tot echtscheiding, wordt het instituut huwelijk ondermijnd en ontstaat een vernieuwd beeld van samenleven. Deze nieuwe kijk op samenleven vormt een niet te negeren trend binnen onze samenleving. Tennekes spreekt van *objectivering* wanneer ideeën van individuen zover doorgevoerd en zo breed gedragen worden, dat er een nieuwe ‘trend’ door institutionalisering ontstaat. Ten slotte bevat de relatie tussen mens en cultuur nog een derde aspect. Na *externalisatie* en de mogelijk volgende *objectivering*, maakt de gevormde werkelijkheid de mens ook tot wat hij is. Van dit laatste aspect is de mens zich het minst bewust. Het gaat namelijk om het eigen maken van de inzichten waarmee de mens in aanraking komt. Tennekes spreekt van *internalisering*. Het is binnen een groep (of samenleving) doorgaans wenselijk om je in bepaalde mate te laten leiden door de heersende ideeën binnen de groep waar je jezelf toe rekent. Deze ideeën zijn vaak al van jongs af aan de dagelijkse werkelijkheid en daaraan wordt tot op zekere hoogte niet getwijfeld. Pas wanneer mensen geconfronteerd worden met een inzicht dat niet past binnen de eigen werkelijkheid, beseffen zij dat hun werkelijkheid slechts ‘een werkelijkheid’ is.

§ 2.1.2 Media als onderdeel van cultuur

Een belangrijk instituut in onze cultuur zijn de media. Communicatie over de hele wereld wordt in grote mate door media mogelijk gemaakt. James Carey behandelt het begrip communicatie in combinatie met cultuur in zijn essay ‘A Cultural Approach to Communication’. Hij haalt hierin John Dewey aan die in 1939 de uitspraak deed: ‘Of all things, communication is the most wonderful’ (Carey, 1989 p.13). Deze uitspraak vormt het startpunt voor een zoektocht naar de betekenis van communicatie. Carey prijst Dewey voor het feit dat hij al vroeg in de geschiedenis inzag hoe het begrip communicatie verschillende betekenissen kan hebben.

Een eerste perspectief op het communicatieproces is communicatie als transmissie. Het gaat hier om het doorgeven van informatie, een proces dat al plaatsvindt zolang de mens bestaat. In de loop der eeuwen zijn de mogelijkheden voor het transporteren van informatie steeds verder toegenomen. Uitvindingen als de telegraaf hebben hier een belangrijke bijdrage aan geleverd. Afstand is een relatief begrip geworden, zeker met de komst van het internet. Een aanvullend perspectief, is communicatie als ritueel. Bij dit perspectief gaat het om het delen van bepaalde ideeën. Communicatie is hierbij niet uitsluitend het overbrengen van informatie, maar het geven dat mensen onderling gedachten met elkaar delen. Doordat ideeën met elkaar gedeeld worden, ontstaat een gemeenschap. Dit perspectief vindt zijn

oorsprong in religie. Een goed voorbeeld van communicatie als ritueel is namelijk een kerkdienst. Mensen komen samen om met elkaar te ervaren dat zij iets gezamenlijks hebben. Ze delen hun geloof. Betrokken op een massamedium als een krant, wordt duidelijk dat nieuws in dit perspectief een voorstelling van de wereld om ons heen is. In een krant is niet op een vernieuwde manier nieuws te lezen. De krant geeft telkens in de dezelfde vorm weer wat er in de wereld leeft. Met behulp van een krant, een televisie of welk massamedium dan ook, kunnen mensen deel uitmaken van de wereld. De werkelijkheid waaraan zij voor zichzelf betekenis geven, ontstaat dan ook niet *door* communicatie. Carey stelt dat de werkelijkheid ontstaat *in* communicatie.

Dit beeld van communicatie als ritueel sluit nauw aan bij de ideeën van George Gerbner. Gerbner sprak namelijk over massamedia, en met name de televisie, als de voornaamste socialiserende kracht binnen de samenleving. Al dan niet verpakt in entertainment brengen massamedia volgens Gerbner consequent een ideologie over, die zij bovendien zelf gecreëerd hebben. Deze ideologie komt tot uiting in mediaboodschappen die een groot publiek bereiken. Boodschappen kunnen tegenwoordig razendsnel verspreid worden, waardoor er eenvoudig sprake kan zijn van één overheersend beeld. De constante bevestiging van de heersende ideologie zorgt ervoor dat vernieuwing van ideeën bemoeilijkt wordt. Beelden die eenmaal bestaan, blijken volgens Gerbner hardnekkig. Met behulp van de massamedia duidt de mens de wereld om zich heen. De functie die vroeger enkel door sociale relaties vervuld kon worden, wordt nu grotendeels vervuld door de massamedia (Gerbner, 1976 in: Poecke, 1979). In Gerbners visie wordt communicatie dus als een ritueel gezien. Boodschappen, verspreid door de massamedia, bevatten een ideologie aan de hand waarvan het publiek betekenis geeft aan de wereld. De symbolische omgeving die gecreëerd wordt, maakt een individu tot lid van de maatschappij waarin hij leeft. Met deze stelling van Gerbner is ook de link gelegd naar Tennekes, die de mens en zijn cultuur in verhouding tot elkaar plaatste.

§ 2.1.3 Veteranen

Wat betekenen de inzichten van Tennekes, Carey en Gerbner nu voor beeldvorming over veteranen? Zoals hierboven beschreven, ontstaan als gevolg van een heersende ideologie in de media, beelden die slechts moeizaam te veranderen zijn. Het overheersende beeld zou al gevormd zijn en wordt slechts versterkt doordat media aan dit beeld vasthouden. Deze veronderstelling leunt sterk op de ideeën van Gerbner. Tennekes liet echter al zien dat zelfs beeldvorming over een instituut als het huwelijk kan veranderen. En dit blijkt ook het geval met beeldvorming over veteranen. Dit beeld is namelijk volgens het Veteraneninstituut in de loop der jaren wel degelijk veranderd. Deze verandering is volgens hen vooral te omschrijven als een verschuiving van het ene meest dominante beeld naar het andere (Elands, 2005). Van helden uit de Tweede Wereldoorlog naar daders in de dekolonisatiestrijd in Nederlands-Indië. Vervolgens verschoof de nadruk van dader naar slachtoffer.

Allereerst werden de Indië-strijders bestempeld als slachtoffers. Niet van een concrete oorlogssituatie, maar slachtoffers van psychische schade door falend regeringsbeleid. De doelen die militairen in Indië gesteld werden, bleken achteraf vrijwel onhaalbaar. De slachtofferrol die hen door de media werd aangemeten, bleek vervolgens ook prima te passen in de jaren daarna, toen uitzendingen in het kader van vredesmissies volgden. Hierbij bleek opnieuw de psychische schade zeker zo belangrijk te zijn als de fysieke schade die militairen opliepen. De media maken gretig gebruik van de mogelijkheid verhalen te brengen over veteranen die hun uitzendervaringen maar moeilijk achter zich kunnen laten (Elands, 2005).

Het Veteraneninstituut heeft zich sinds de oprichting in 2000 ten doel gesteld om de erkenning en waardering voor veteranen te vergroten. Naast praktische zaken als het uitgeven van een tijdschrift en bijeenkomsten organiseren, past hier ook onderzoek naar de beeldvorming rond veteranen in. Het bieden van andere of meer genuanceerde informatie zou een verandering in de beeldvorming teweeg kunnen brengen. Voor zover hier op voorhand van gesproken mag worden, zouden die veranderingen zichtbaar kunnen worden door de wellicht gewijzigde manier waarop er over veteranen geschreven wordt in dagbladen. Conclusies die hierop doorredenerend getrokken kunnen worden, zullen later in dit theoretisch kader besproken worden.

Om beeldvorming over veteranen (voor zover mogelijk) compleet in beeld te brengen zouden verschillende soorten onderzoek gedaan moeten worden. Publieksonderzoek om het heersende beeld in de samenleving in kaart te brengen en inhoudsanalyse om te analyseren hoe de media over veteranen berichten. Een start met dit veelomvattende onderzoek is al gemaakt door het Veteraneninstituut. Zij doen al sinds hun oprichting onderzoek naar de publieke opinie aangaande veteranen.⁵ Hieruit blijkt dat de waardering voor veteranen in de afgelopen jaren steeds verder is toegenomen. Opvallend hierbij is het feit dat waardering voor de ingezette militairen, consequent hoger is dan de waardering voor de rol die Nederland speelde of speelt in verschillende missies. Veranderingen die zich voordoen in het algemene beeld zijn altijd direct te koppelen aan ontwikkelingen in de samenleving. Media-aandacht voor een bepaalde kwestie blijkt ook hier een grote rol te spelen.

Dit onderzoek naar beeldvorming over veteranen bestaat uit een inhoudsanalyse van krantenberichten en vormt dus een aanvulling op het reeds gestarte publieksonderzoek. Onderzoek naar de inhoud van berichtgeving kan op verschillende manieren uitgevoerd worden. Bij het uitvoeren van inhoudsanalyse van nieuwsberichten, stuiten onderzoekers vrijwel onvermijdelijk op het begrip *framing*, eventueel te vertalen als inkadering of in perspectief plaatsen. Enkele wetenschappers die zochten naar ontstaan en effecten van deze *frames*, retorische structuren, waren Robert Entman (1993) en Dietram Scheufele (1999). Zowel de journalist als de lezer maakt gebruik van een *frame*, zoals later verder uitgewerkt zal

⁵ Bron: website Veteraneninstituut: www.veteraneninstituut.nl, bezocht op 16 mei 2007.

worden. Ook de bekende *encoding / decoding* theorie van Stuart Hall zal zeer bruikbaar blijken in deze context.

§ 2.1.4 Framing

De vraag naar beeldvorming over veteranen bevat dus de vraag naar *frames* in teksten over veteranen. *Framing* komt als begrip veelvuldig aan bod in de communicatiewetenschap, maar van eenduidig gebruik is geen sprake. Entman was één van de wetenschappers die het gebrek hieraan signaleerde en er op inging in zijn essay 'Framing, toward clarifying of a fractured paradigm'. Een poging tot het 'opheldereren' van het begrip *framing* begint Entman met het toelichten van de begrippen selectie en *sailience* (het begrip *salient* is in het Nederlands te vertalen als opvallend, markant of uitspringend). Het zijn namelijk deze begrippen die omschrijven wat een *frame* is. De definitie van *framing* die Entman gebruikt, is de volgende: 'To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text (...)' (Entman, 1993 p.52) Entman vervolgt zijn definitie: '(...) in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation and/or treatment recommendation for the item described.' De nadruk op de selectie van *sailant* aspecten heeft dus tot gevolg dat er om te beginnen een probleem gedefinieerd wordt. Dit is het centrale onderdeel in de tekst. Daarbij wordt het probleem in causale relatie geplaatst, oorzaken en gevolgen worden aangewezen. Hierbij horen ook suggesties voor oplossing van het probleem. Bovendien kan er een moreel oordeel geveld worden. De laatste twee onderdelen, het oordeel en het aandragen van oplossingen, hoeven niet allebei aanwezig te zijn. Soms is slechts één van deze twee aanwezig in een tekst (Entman, 1993). Wat Entman hier biedt, is een methode om *frames* binnen teksten bloot te leggen.

In dit onderzoek naar beeldvorming over veteranen, wordt onder meer gekeken naar de evaluatieve uitspraken die journalisten al dan niet verwerken in hun berichtgeving over veteranen. Bieden zij een neutraal beeld van de veteraan? Of zijn ze bijvoorbeeld uitgesproken positief of negatief. Meer hierover volgt in de behandeling van de methodiek. De rol van de journalist in dit proces zou een onderzoek op zichzelf waard zijn. Onder meer voortbordurend op de inzichten die Entman hierover biedt, schreef Dietram Scheufele in 1999 het essay 'Framing as a theory of media effects'. Hij werkt hierin toe naar een model waarin verschillende processen rond het begrip *framing* met elkaar in verband worden gebracht. De journalist is één van de kernbegrippen in dit model. Om te beginnen maakt Scheufele (1999) de tweedeling tussen *media frames* en *individuele frames*. Een *frame* bevindt zich niet op één plek in het gehele proces, zoals ook Entman al beschreef (hierover later meer). Daarnaast kan volgens Scheufele onderscheid gemaakt worden tussen de gevolgen die *framing* heeft, en de oorzaken die ten grondslag liggen aan het ontstaan van verschillende perspectieven. De inzichten die Entman biedt, passen logischerwijs in deze tweedeling binnen het onderzoek naar de gevolgen van frames. Scheufele omschrijft

de bijdrage van Entman overigens als zeer waardevol. Uiteindelijk komt Scheufele uit bij een model dat *framing* beschrijft als een cyclisch proces. Dit proces verloopt, zoals in het model afgebeeld wordt, via verschillende pijlen van input naar output en van de media naar het publiek. Uiteindelijk komt het weer bij het beginpunt uit. Het gehele proces verloopt in het geval van beeldvorming over veteranen als volgt:

De journalist die het nieuwsbericht samenstelt, wordt hierbij beïnvloed door verschillende aspecten. Pamela Shoemaker en Stephen Reese (1996) presenteren in hun boek '*Mediating the message. Theories of Influences on Mass Media Content*' een figuur waarin zij de journalist als middelpunt van steeds groter wordende cirkels stellen. Heel dicht bij de journalist zelf wordt deze beïnvloed door persoonlijke achtergronden als ervaringen en, in dit geval, de houding ten opzichte van veteranen. Daaromheen komen achtereenvolgens de cirkels van de mediaroutines en de organisationele kernmerken waarmee een journalist te maken krijgt. Het kan bijvoorbeeld gaan om het profiel van de krant, waar misschien in vermeld staat dat persoonlijke benadering de voorkeur krijgt boven artikelen op macroniveau. Rondom deze cirkels volgt de cirkel met daarin de factoren van invloed buiten de mediaorganisatie, zoals bronnen. De buitenste cirkel wordt gevormd door ideologie.

De zender bepaalt dus het perspectief van waaruit de berichtgeving plaatsvindt. Dit gegeven benoemde ook Tennekes al bij zijn omschrijving van de altijd meespelende invloed van de culturele context. Vervolgens wordt het bericht gevormd en bevat ook een *frame*, een eigen perspectief. Het nieuwsbericht bereikt zijn publiek en dit wordt geconfronteerd met de visie van de journalist op de gebeurtenissen rond veteranen. Niemand kan echter totaal onbevooroordeeld een boodschap ontvangen. Met andere woorden; ook het publiek heeft een eigen perspectief. Zoals later besproken zal worden, *decodeert* het publiek de boodschap die de journalist eerder al *encodeerde*. Het bericht beïnvloedt de manier waarop het publiek denkt over veteranen. Het bestaande perspectief kan in dit proces bevestigd worden. In dat geval kan de communicatie die heeft plaatsgevonden, beschouwd worden als ritueel. Het perspectief van het publiek kan ook veranderen door het bericht. Dit kan zelfs zover gaan dat het bericht het publiek aanspoort om actie te ondernemen. Het zou bijvoorbeeld kunnen gaan om het bezoeken van een aangekondigde activiteit, georganiseerd door het Veteraneninstituut. Ook gedrag kan volgens dit schema dus beïnvloed worden door mediaboodschappen. Een aanname die door veel wetenschappelijk onderzoek onderschreven wordt. Laatste, en eigenlijk ook weer eerste stap in dit cyclische proces, is de redenering dat een journalist ook gewoon een mens is. De journalist wordt dus ook beïnvloed door alles wat er in de samenleving gebeurt en neemt dit onvermijdelijk mee in beslissingen die genomen moeten worden ten aanzien van nieuwe berichtgeving.

Frames blijken dus vrijwel onvermijdelijk, maar waar is dat gebruikte perspectief nu precies te vinden? Entman geeft aan dat één zin uit een bericht meerdere onderdelen van het *frame* kan bevatten (probleembeschrijving, oorzaak, oplossing en moreel oordeel), maar dat er daarnaast, logischerwijs, ook vele zinnen

kunnen zijn die geen aspecten van het perspectief bevatten. Entman maakt dezelfde stappen in denken die Scheufele aan de hand van zijn model uitwerkt. Uiteindelijk komt Entman uit bij cultuur, de laatste locatie waar zich een *frame* bevindt. Hij gaat zelfs zover dat hij cultuur zou willen definiëren als het geheel van veelvoorkomende *frames* binnen een sociale groep. Dit idee komt overeen met de door Tennekes omschreven *objectivering*.

§ 2.1.5 Interpretatie door de ontvanger

Elke tekst bevat dus een *frame*. Toch is het maar de vraag in hoeverre een willekeurige lezer of kijker zich bewust is van de aanwezigheid van een *frame*. Of is het misschien zelfs zo dat het publiek de invalshoek van het bericht wel degelijk denkt te kunnen doorzien, maar vervolgens een heel ander beeld blijkt over te houden aan een media-uiting dan bedoeld door de zender? Over deze vraag boog Stuart Hall zich in zijn *encoding / decoding* studie. Hall wordt gezien als de meest invloedrijke vertegenwoordiger van de Britse ‘Cultural Studies’. Basisprincipe van het *encoding / decoding* model is als volgt: wanneer een mediaboodschap geproduceerd wordt, *encodeert* de maker deze. *Encoderen* houdt in dat de producent bewust of onbewust een betekenis in de tekst verwerkt. Met andere woorden: het bericht wordt in een perspectief geplaatst, doordat er bepaalde prioriteiten gesteld worden. Deze betekenis is gebaseerd op de eigen context en ideeën (de eigen cultuur). Wanneer de ontvanger de tekst tot zich neemt, wordt deze *gedecodeerd*. De ontvanger interpreteert de tekst namelijk ook volgens de eigen (sociale) context en ideeën, op basis van het *publieksframe*. Door dit proces verandert de lading van een tekst altijd enigszins bij het overbrengen van de boodschap van zender op ontvanger (Hall, 1973 in: Gauntlett, 2006).

De zender van de boodschap heeft een bepaalde bedoeling met de tekst. Stuart Hall noemt dit de ‘preferred meaning’. Het is een eigenschap van de tekst, het perspectief dat erin verwerkt is. Het gaat voornamelijk om associaties die gelegd worden tussen het te bespreken onderwerp en daaraan verwante onderwerpen. Die associaties kunnen heel verschillend zijn, waardoor de tekst een compleet andere lading kan krijgen. Poonam Pillai (1992) bespreekt in het artikel ‘Rereading Stuart Hall’s encoding/decoding model’ ook een hieraan verwante term, namelijk de ‘preferred reading’. Dit begrip gebruikte Hall als een synoniem voor de ‘preferred meaning’, maar Pillai benadrukt dat het om iets anders gaat. De ‘preferred reading’ is namelijk een ontvangerskenmerk en komt pas tot stand wanneer de ontvanger hetzelfde perspectief heeft als de zender.

Wat een tekstschrijver op papier zet, zal qua interpretatie dus afwijken van dat wat een ontvanger in de boodschap leest. Hierbij spelen naast contextuele factoren ook cognitieve processen een rol. Wanneer ontvangers geconfronteerd worden met een boodschap, moeten zij die op hun eigen manier verwerken. Onderzoek toont aan dat bij het belasten van het menselijk brein een uitvlucht gekozen kan worden in de vorm

van stereotyperingen (Macrae, Milne & Bodenhausen, 1993). Oorzaak van terugvallen op stereotyperingen kan een gebrek aan mogelijkheden of een gebrek aan motivatie zijn. Waar het individueel beoordelen van iemand veel tijd en inspanning kan vereisen, bieden stereotyperingen namelijk de mogelijkheid om mensen op eenvoudige wijze in te delen in groepen en zo de attitudevorming te bespoedigen. Algemeen bekend is wel dat gebruik van stereotyperingen tot foutieve ideeën over individuen kan leiden. Later onderzoek van Hilton en Von Hippel (1996) geeft meer inzicht in de functie die stereotyperingen kunnen vervullen. Zij definiëren stereotyperingen als ‘overtuigingen met betrekking tot kenmerken en gedragingen van leden van bepaalde groepen’ (Hilton & Von Hippel, 1996 p. 240). Behalve overtuigingen zijn het ook persoonlijke theorieën die verklaren hoe en waarom bepaalde kenmerken aan elkaar verwant zijn. Stereotyperingen hoeven niet negatief te zijn. Toch is het wel zo dat stereotyperingen over personen die niet tot dezelfde groep behoren als degene die het stereotypisch beeld heeft, doorgaans negatiever zijn dan stereotyperingen die bestaan over de eigen groep.

Binnen stereotyperingen, zijn twee varianten te onderscheiden. De eerste is de stereotypering die gebaseerd is op daadwerkelijke verschillen tussen groepen. Hierbij wordt een duidelijk waar te nemen kenmerk van leden van een groep gekozen. Dit kenmerk wordt vervolgens centraal gesteld bij het beeld dat bestaat over de groep. De tweede variant is een vorm van stereotypering die niet gebaseerd is op daadwerkelijke verschillen. De centrale vraag in het artikel van Hilton en Von Hippel (1996) is dan ook waarom er hardnekkige stereotyperingen kunnen bestaan, terwijl er in werkelijkheid geen verschil is waar te nemen tussen de groepen die bij dit proces betrokken zijn. Dit is een vraag die ook met betrekking tot veteranen relevant is.

Het in stand houden van een bepaald stereotype beeld is een cognitief proces waarbij motivatie een belangrijke factor is. Enkele auteurs die zich bezig hebben gehouden met de vraag waarom stereotyperingen bestaan, worden kort aangehaald door Hilton en Von Hippel. Zo bieden stereotyperingen een simplificatie van het denken over groepen. Het verwerken van informatie wordt eenvoudiger door terug te vallen op ideeën die al eerder gevormd zijn. Bovendien kan met behulp van een stereotypering de status quo op eenvoudige wijze gehandhaafd worden, wat door veel mensen als prettig wordt ervaren. De balanstheorie van Heider (in: Severin & Tankard, 2001) verklaart dit gebruik van stereotyperingen door te stellen dat het door mensen als onprettig wordt ervaren wanneer er discrepanties ontstaan in het verwerken van subjectieve informatie. Ieder mens streeft naar een consistent beeld over andere personen of onderwerpen. Stereotyperingen bieden een gesimplificeerd beeld, wat de consistentie in het denken kan bevorderen. Het is daarom volkomen menselijk om terug te vallen op een stereotype beeld. En zoals al eerder geconcludeerd werd: ook journalisten zijn mensen. Het vermijden van stereotyperingen in nieuwsberichten zal dus onmogelijk zijn, zeker wanneer het perspectief van communicatie als ritueel overheersend is. Ten eerste omdat journalisten zelf (onbewust) een stereotypering in gedachten kunnen hebben bij het

opstellen van het nieuwsbericht. Ten tweede kunnen journalisten het als hun taak zien om het nieuws op duidelijke wijze te brengen. Gebruik van stereotypingen leidt tot simplificatie van de te verwerken gegevens en kan dus (onbewust) een aantrekkelijke basis vormen voor een nieuwsbericht.

§ 2.2 Probleemstelling

Op bevrijdingsdag en op veteranendag draait het om alles wat veteranen voor ons land betekent hebben. Toch is het maar de vraag in hoeverre de veteraan in de berichtgeving rond deze dagen ook daadwerkelijk in het middelpunt van de belangstelling staat. Dit zal uit de analyse moeten blijken. Zelfs als de veteraan centraal staat, hoeft dit niet direct te betekenen dat het op een voor hen positieve manier is. De hoofdvraag en de daarbij behorende deelvragen komen in deze paragraaf aan bod.

§ 2.2.1 Hoofdvraag

Om richting te geven aan de analyse van berichtgeving over veteranen, is de volgende hoofdvraag opgesteld:

Welke beelden van veteranen worden geschetst in berichtgeving in kranten rond bevrijdings- en veteranendag?

Gebruik van het meervoud beelden is een bewuste keuze, omdat het niet voor de hand ligt dat de omschrijving van veteranen onder alle omstandigheden gelijk zal zijn. Juist de verschillen die door de jaren heen of op de verschillende feestdagen te signaleren zijn, geven een indruk van beeldvorming over veteranen.

§ 2.2.2 Deelvragen

De hoofdvraag is veelomvattend. Om gericht te onderzoeken hoe deze veelomvattende vraag beantwoord kan worden, zijn deelvragen opgesteld. De eerste deelvraag luidt:

In hoeverre is de berichtgeving over veteranen in kranten rond 5 mei, bevrijdingsdag, door de jaren heen veranderd?

Bevrijdingsdag wordt al decennialang gevierd. Door de berichtgeving gedurende een aanzienlijk aantal jaren te analyseren, kunnen eventuele veranderingen hierin vastgelegd worden.

Omdat het niet om één feestdag gaat is de volgende deelvraag gericht op de vergelijking tussen bevrijdings- en veteranendag.

In hoeverre verschilt de berichtgeving over veteranen in de dagen rond bevrijdingsdag van de berichtgeving over veteranen rond veteranendag?

Door de dagen middels deze deelvraag naast elkaar te plaatsen kunnen zowel de kwalitatieve als de kwantitatieve verschillen in berichtgeving onderzocht worden.

Het slot van de theorie rond beeldvorming werd gevormd door enkele inzichten over stereotyperingen. Ook berichtgeving in veteranen zou hieraan onderhevig kunnen zijn. De derde deelvraag speelt in op deze mogelijkheid.

Welke rol spelen stereotyperingen in berichtgeving over veteranen?

De vraag is zo open mogelijk gehouden. Ten eerste kan bekeken worden of er sprake is van stereotyperingen. Mocht dit het geval zijn (wat overigens wel aannemelijk is), dan kan onderzocht worden om welke stereotyperingen het gaat en onder welke omstandigheden ze vooral blijken voor te komen.

De vraag naar beeldvorming over veteranen is zeker ook een vraag naar oordelen over veteranen. In de laatste deelvraag wordt hierop specifiek de aandacht gericht.

Worden veteranen in berichtgeving beoordeeld en zo ja, in hoeverre is dit oordeel positief?

Ook hier weer een zeer open vraag die aan de hand van de onderzoeksresultaten een meer precieze inhoud zal krijgen. Meer uitleg over de manier waarop deze en de voorgaande vragen beantwoord zullen worden, volgt in de methodesectie.

3. Methodiek

De wijze waarop het onderzoek naar berichtgeving over veteranen heeft plaatsgevonden, wordt in dit hoofdstuk besproken. Het codeerschema komt aan bod, evenals de keuzes die in voorbereiding op de analyse zijn gemaakt over de onderzoeksopzet. Dit alles wordt voorafgegaan door algemene informatie over de onderzoeksmethode inhoudsanalyse.

§ 3.1 Inhoudsanalyse als onderzoeksmethode

Fred Wester (2006) beschrijft opgeslagen mediamateriaal als een cultureel archief. In mediamateriaal is volgens hem namelijk de sociaal-culturele context terug te zien van het moment van publicatie. Mediamateriaal als product van de samenleving sluit aan bij de rituele visie op communicatie. Door materiaal te analyseren kan een beeld verkregen worden van de samenleving waarin het materiaal tot stand kwam. Wester (2006) spreekt van het lezen van materiaal, waarbij lezen omvangrijker is dan slechts het consumeren van de beelden of woorden. De wetenschappelijke variant op het lezen van mediamateriaal, in dit geval krantenberichten, is de inhoudsanalyse. De definitie die Wester hieraan verbindt is: ‘inhoudsanalyse is een systematische vorm van lezen om waarnemingen te doen’ (Wester, 2006 p 16). Eigenlijk vindt hij de term inhoudsanalyse verwarrend, omdat er nu eenmaal niet gesproken kan worden van dé inhoud. Zoals al in het theoretisch kader besproken is, kan inhoud voor ieder verschillend zijn. Het perspectief van de ontvanger bepaalt de betekenis die de ontvanger toekent aan het mediamateriaal.

Om richting te geven aan het systematisch lezen van mediamateriaal zijn enkele factoren onmisbaar. Zo moet er een vraagstelling zijn die richting geeft aan de analyse. Ook kan inhoudsanalyse niet zonder een waarnemingsinstrument om de juiste kenmerken van materiaal vast te leggen. Meer over dit waarnemingsinstrument volgt later in deze paragraaf.

Binnen inhoudsanalyse zijn verschillende vormen te onderscheiden. Zo kan het onderscheid gemaakt worden tussen beschrijvende en interpreterende analyses. Beschrijvende analyses bevatten kenmerken van materiaal die feitelijk vast te stellen zijn. Het gaat dan bijvoorbeeld om aantal het woorden. Interpreterende analyses zijn noodzakelijk om bijvoorbeeld de gekozen invalshoek te bepalen. Dit vereist een stapsgewijze manier van lezen om zo op een zo consequent mogelijke manier verschillende artikelen te kunnen analyseren. Dat het verschil tussen deze twee vormen van analyse niet absoluut is, onderkent ook Wester (2006). In het huidige onderzoek is het oordeel van de journalist beslist een interpreterende analyse. Bij het vaststellen van de behandelde thema's en ook bij de bepaling van het al dan niet aanwezige stereotype is niet onomstotelijk vast te stellen of dit nu beschrijvend of interpreterend is. Het is niet noodzakelijk om vast te leggen welke onderdelen beschrijvend dan wel interpreterend zijn, maar notie ervan is wel van belang. Het

dwingt de onderzoeker namelijk kritisch te kijken naar de coderingen die aan een artikel toegekend worden.

De functie van een goed waarnemingsinstrument is het beperken van de interpretatieruimte. Zeker wanneer het gaat om het uitvoeren van een interpreterende analyse, is het van groot belang dat dit consequent gebeurt. Met behulp van duidelijke omschrijvingen moet vastgesteld worden wanneer bepaalde coderingen aan onderzoekseenheden mogen worden toegekend. Zeker wanneer meerdere codeurs samenwerken aan het verwerken van materiaal, moet consequente toepassing gewaarborgd zijn. Training van codeurs is dan noodzakelijk.

De coderingen binnen dit onderzoek worden allemaal door één persoon uitgevoerd. Daarnaast werken wel meerdere onderzoekers aan vergelijkbare onderzoeksobjecten, namelijk krantenartikelen over veteranen. Het codeerschema dat als waarnemingsinstrument dient, is dan ook in nauw overleg met hen opgesteld. Vergelijking van resultaten kan als vervolgonderzoek wellicht meer inzicht geven of de individuele bevingen in een ander perspectief plaatsen. Om deze vergelijking mogelijk te maken, is het van groot belang dat de werkwijze overeenkomt. Tijdens meerdere bijeenkomsten is gewerkt aan het opstellen en evalueren van het waarnemingsinstrument. Zo is er als test een aantal berichten door verschillende codeurs beoordeeld. De individuele uitkomsten werden daarna naast elkaar gelegd. De verschillen die in enkele gevallen op bleken te treden, wezen direct de tekortkomingen van het waarnemingsinstrument aan. Door nieuwe of striktere afspraken te maken over de toe te kennen coderingen, is het waarnemingsinstrument verbeterd.

§ 3.2 Onderzoeksopzet

Rekening houdend met de beschikbaarheid van tijd en benodigde gegevens zijn verschillende keuzes gemaakt in het uit te voeren onderzoek. De onderzoeksperiode, de te onderzoeken kranten, de gebruikte zoektermen en de manier van verwerking worden achtereenvolgens besproken.

§ 3.2.1 Onderzoeksperiode

De onderzoekseenheden binnen dit onderzoek zijn krantenartikelen waarin veteranen aan bod komen. De thematische opzet van dit onderzoek heeft als gevolg dat alleen berichten gecodeerd zijn die verschenen in de dagen rondom bevrijdings- en veteranendag.

Sinds 2005 wordt op 29 juni de Nederlandse Veteranendag gehouden. Deze dag heeft, op het moment van coderen, tweemaal plaatsgevonden. De berichtgeving over deze dag zal geanalyseerd worden. Naast de berichtgeving op de dag zelf, zal ook de berichtgeving twee dagen voorafgaand aan veteranendag en de twee dagen volgend op veteranendag geanalyseerd worden. Dit om aankondigingen en

verslaggeving achteraf mee te kunnen nemen in de analyse. Bovendien zal gekeken worden naar de weekendedities van de dagbladen in het weekend voor en na veteranendag. Wellicht besteden de kranten in hun uitgebreide weekendedities (met als belangrijke toegevoegde onderdelen: de bijlagen) ook aandacht aan veteranendag.

Bevrijdingsdag wordt al sinds de Tweede Wereldoorlog op 5 mei gevierd. Op 27 november 1987 wordt het Nationaal Comité 4 en 5 mei in het leven geroepen. Vanaf 1988 organiseren zij, zoals besproken in het historisch kader, jaarlijks de gebeurtenissen rond deze bijzondere dagen. De oprichting van dit comité vormt het beginpunt van de te onderzoeken periode. De berichtgeving op 5 mei zelf zal geanalyseerd worden. Opnieuw zal ook de berichtgeving van twee dagen ervoor tot twee dagen erna geanalyseerd worden. Ook bij de berichtgeving rond 5 mei zullen de weekendedities van kranten in het weekend voor en na de betreffende datum gescand worden op berichten over veteranen.

§ 3.2.2 Kranten

Het analyseren van de berichtgeving uit alle kranten is om praktische redenen niet haalbaar. In plaats daarvan is gekozen voor het onderzoeken van vijf grote landelijke dagbladen. Het gaat om *De Telegraaf*, *De Volkskrant*, *Trouw*, *Algemeen Dagblad* en *NRC Handelsblad*. Alle artikelen die hierin gepubliceerd zijn, zijn vanaf bepaalde beginjaren geïndexeerd en opgenomen in de *LexisNexis*. Binnen deze database, onder meer beschikbaar via de bibliotheek van de Erasmus Universiteit, kunnen diverse kranten tegelijkertijd doorzocht worden. Alle artikelen uit de geselecteerde kranten die de opgegeven zoektermen bevatten, worden op een rijtje gezet. Door een afgebakende periode op te geven, wordt de lijst van resultaten verder beperkt.

Het grootste deel van alle te coderen berichten is aanwezig in deze database. Toch moesten ook nog verschillende jaargangen van kranten handmatig gescand worden op aanwezigheid van berichtgeving over veteranen. Een afdeling van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag biedt de mogelijkheid om kranten van vele jaren geleden door te nemen. De krantenpagina's zijn opgeslagen op microfilm of –fiche, wat het scannen van de vele pagina's tot een arbeidsintensief proces maakt. Een overzicht van de kranten met daarbij de bijbehorende jaargangen die al dan niet in de Koninklijke Bibliotheek doorgenomen moesten worden, levert het volgende beeld op:

Krant	Jaargangen aanwezig in <i>LexisNexis</i>	Jaargangen te scannen in de Koninklijke Bibliotheek
De Telegraaf	1999 - heden	1988 - 1998
De Volkskrant	1995 - heden	1988 - 1994
Algemeen Dagblad	1992 - heden	1988 - 1991
Trouw	1992 - heden	1988 - 1991
NRC Handelsblad	1990 - heden	1988 - 1989

§ 3.2.3 Zoektermen

Het selecteren van artikelen in de database *LexisNexis* wordt gedaan met behulp van zoektermen. Voor bevrijdingsdag worden de volgende zoektermen gebruikt: veteraan, veteranen of oud-strijder (oud-strijder bleek bij een eerste inventarisatie een veelgebruikt synoniem voor veteraan). Elk artikel dat minstens één van deze woorden bevat, komt in de lijst van resultaten terecht. Hieruit moeten handmatig de artikelen gefilterd worden die ook daadwerkelijk in aanmerking komen voor codering. Zo wordt in de sportwereld ook regelmatig over veteranen gesproken, maar het gaat dan logischerwijs niet om veteranen zoals bedoeld binnen dit onderzoek.

Voor de artikelen met betrekking tot veteranendag is enkel de term ‘veteranendag’ gebruikt als zoekterm. Hiermee worden de veteranen uit de sportwereld direct uitgesloten. Artikelen waarin slechts de dag genoemd wordt, maar waarin een heel andere gebeurtenis besproken wordt, zijn verwijderd.

Het gevaar van werken met zoektermen is en blijft dat artikelen die wel over het onderwerp gaan, toch niet geselecteerd worden, omdat er andere bewoordingen gebruikt worden. Door de zoektermen zorgvuldig te kiezen is geprobeerd deze tekortkoming tot een minimum te beperken. Voor het handmatig scannen van de kranten geldt dat nooit met zekerheid te stellen is of alle artikelen over veteranen ook daadwerkelijk opgemerkt zijn. Het is echter onwaarschijnlijk dat deze onvermijdelijke tekortkoming van grote invloed is op de onderzoeksresultaten.

§ 3.2.4 Verwerking gegevens

Elk krantenbericht wordt gecodeerd met behulp van het codeerschema dat in de volgende paragraaf besproken wordt. De codes worden ingevoerd in het statistisch verwerkingsprogramma *SPSS*. Met behulp van dit programma kunnen variabelen aan elkaar gekoppeld worden. Door middel van bijvoorbeeld kruistabellen of grafieken kunnen eventuele verbanden tussen variabelen blootgelegd worden.

De aard van de gegevens maakt het niet mogelijk ook statistische bewerkingen uit te voeren. Hiervoor zijn variabelen gemeten op interval- of rationiveau nodig, welke ontbreken binnen dit onderzoek. Toch behoort het trekken van conclusies op basis van de gevonden resultaten zeker tot de mogelijkheden. Deze kunnen echter niet voorzien worden van bewijs met significantiegegevens.

§ 3.3 Codeerschema

Om de berichtgeving efficiënt te analyseren is een codeerschema opgesteld. Dit codeerschema vormt het waarnemingsinstrument voor het onderzoek. Het komt in grote mate overeen met het instrument dat gebruikt wordt in de andere onderzoeken die deel uitmaken van het totale onderzoek naar veteranen in de media. De variabelen zullen stuk voor stuk besproken worden. Elk vet- en cursief gedrukt begrip geeft de naam van een variabele aan. Een kale lijst met enkel de namen van variabelen plus de bijbehorende labels is te vinden in bijlage 1.

Nummer. Elk geanalyseerd artikel krijgt een uniek nummer.

Dag - Maand – Jaar. De datum wordt in drie losse variabelen weergegeven om later bij de verwerking van de gegevens eventueel te kunnen generaliseren naar maand of jaar.

Naam medium. Elk krantenartikel komt uit één van de volgende landelijke dagbladen: *Algemeen Dagblad*, *NRC Handelsblad*, *De Telegraaf*, *Trouw* of *De Volkskrant*.

Naam verslaggever / naam persbureau / redactie. Per artikel wordt genoteerd of de naam van de verslaggever genoemd wordt, een aanduiding als ‘door onze redactie’ of verwante termen, een persbureau als bron genoemd wordt of geen enkele aanduiding gegeven wordt. Namen van redacteuren zouden eventueel in vervolgonderzoek van belang kunnen zijn.

Aantal woorden. De lengte van artikelen wordt vastgelegd door deze te categoriseren per 250 woorden. Zo ontstaan tot aan 1250 woorden vijf categorieën. De artikelen die langer zijn dan 1250 woorden vormen de zesde categorie. De meeste artikelen zijn digitaal beschikbaar, waarbij het aantal woorden exact wordt vermeld. Indeling in één van de categorieën is dan eenvoudig. Bij de artikelen die niet digitaal beschikbaar zijn moet een schatting gemaakt worden van het aantal woorden. Dit gebeurt door bijvoorbeeld één alinea te tellen en vervolgens dit aantal te vermenigvuldigen met het aantal tekstblokken van vergelijkbare grootte dat voorkomt. Indelen per 250 woorden is feitelijk een compromis tussen het precieze aantal woorden te moeten tellen en het zeer grof indelen van artikelen in categorieën als klein, middel groot.

Genre. Bij de analyse van de krantenartikelen worden de volgende genres onderscheiden:

- Nieuwsbericht. Het gaat hier vaak om relatief korte berichten waarin een ‘nieuw’ onderwerp gepresenteerd wordt. Er is sprake van kernachtige aankondiging of verslaggeving van een gebeurtenis.
- Reportage / achtergrondartikel zonder interview. Artikel waarin uitgebreid verslag wordt gedaan van een gebeurtenis of waarin een nieuwsonderwerp van achtergrondinformatie wordt voorzien. Vaak is in deze artikelen meer ruimte voor directe bronnen dan in bijvoorbeeld een nieuwsbericht.
- Reportage / achtergrondartikel met interview. Zie nr 4, met de toevoeging dat hierin één of enkele personen zeer uitgebreid aan het woord komen en het middelpunt van het artikel vormen.

- Ingezonden brief. Een relatief korte bijdrage van een krantenlezer die zich uitlaat over een nieuwsonderwerp.
- Opiniestuk. Hierin komt de schrijver zelf actief aan het woord. De mening van de journalist staat centraal en het stuk is bedoeld om die mening te onderbouwen met argumenten.
- Column. Relatief kort artikel waarin de schrijver vaak op ironische wijze een nieuwsonderwerp belicht vanuit zijn / haar eigen perspectief.
- Hoofdreactioneel commentaar. Hierin geeft de (hoofd)redactie van een krant de visie van de redactie op een nieuwsonderwerp weer.
- Bijschrift bij foto. Kort stuk tekst dat uitleg geeft aan dat wat op de foto te zien is. Alleen als apart artikel beschouwd wanneer een ander genre krantenartikel bij het onderwerp ontbreekt.

Missie. Per artikel wordt vastgelegd of er een missie wordt genoemd en zo ja, welke. Het kan bijvoorbeeld gaan om de Tweede Wereldoorlog, Nederlands-Indië, Nieuw-Guinea, Korea, Libanon, voormalig Joegoslavië, Irak of Afghanistan. Bovendien zijn er de opties ‘meerdere missies’ en ‘geen missie genoemd’. Missies die nog niet als mogelijkheid genoemd waren in het codeerschema kunnen gemakkelijk toegevoegd worden.

Soort veteraan.

Een veelgebruikte indeling van veteranen is die van ‘jong’ of ‘oud’. De ‘oude’ veteranen zijn diegenen die in de jaren 1940-1962 gediend hebben in de Tweede Wereldoorlog, Nederlands-Indië, Nieuw Guinea of Korea. De groep van ‘jonge’ veteranen wordt gevormd door al diegenen die deelnamen aan vredesmissies in internationaal verband. Daarbij zijn de mogelijkheden ‘geen missie genoemd’ en ‘meerdere missies genoemd’ gevoegd.

Thema. De algemene thema’s waarover het bericht in de krant handelt, zullen vastgelegd worden. De mogelijkheden zijn aparte variabelen, zodat aangegeven kan worden wanneer meer dan één thema aan bod komt. Het gaat om de volgende thema’s

- **Gezondheid.** Zowel lichamelijke als psychische klachten van veteranen vallen onder dit thema.
- **Herdenking.** Het artikel behandelt een herdenking van oorlogsslachtoffers.
- **Misdrijf.** Er is een veteraan betrokken bij een criminele daad buiten het dienstverband.
- **Oorlogsmisdaden.** Er is een veteraan betrokken bij een criminele daad tijdens het dienstverband. Dit kan bijvoorbeeld ook het gebruik van het wapen buiten de geweldsinstructie om zijn.

- **Miskening.** De veteranen in kwestie ervaren een gebrek aan respect, erkenning en / of beloning voor de door hen geleverde diensten.
- **Erkenning / waardering.** Er is nadrukkelijke aandacht voor erkenning en waardering die veteranen krijgen voor het werk dat zij verricht hebben.
- **Veteranenbeleid.** Regeringsbeleid met betrekking tot veteranen komt aan bod.
- **Reconstructie.** Er wordt teruggeblikt op een feit / gebeurtenis uit de militaire historie van de vetera(a)n(en)

Focus. Per artikel wordt bekeken of er gesproken wordt op microniveau (dat wil zeggen: het gaat over de specifieke situatie van één veteraan), op mesoniveau (het gaat dan om een groep veteranen) of op macroniveau (het gaat over ‘de veteraan’ in het algemeen). Een vierde mogelijkheid is dat meerdere niveaus te onderscheiden zijn.

Aantal bronnen. Per artikel wordt geteld hoeveel bronnen er aan het woord komen.

Soort bron. Per artikel wordt aangegeven welke van de volgende bronnen direct of indirect aan het woord komen. De mogelijkheden zijn aparte variabelen, omdat meerdere soorten bronnen in één artikel voor kunnen komen.

- **Veteraan**
- **Veteraangerelateerde instelling.** Wordvoerders van dergelijke instellingen spreken namens veteranen en behartigen nadrukkelijk de belangen van veteranen.
- **Deskundige.** Hier vallen academici onder, maar bijvoorbeeld ook onderzoeksjournalisten. Het zijn mensen die aan het woord worden gelaten, omdat van hen verwacht wordt dat ze vanuit hun beroep een waardevolle en min of meer objectieve bijdrage kunnen leveren aan het artikel.
- **Burger.** Een min of meer willekeurig persoon komt aan het woord over het nieuwsonderwerp.
- **Ministerie van Defensie.** Minister, bewindslieden, woordvoerders maar ook (hooggeplaatste) militairen vallen onder deze categorie bronnen.
- **Overige ministeries en overheidsinstellingen.**
- **Kamerleden.**
- **Oud-politici.**
- **Vakbonden.**
- **Familie / bekenden van veteraan.**

- **Overig.** Hier vallen alle personen onder die niet te plaatsen zijn onder één van de eerder genoemde categorieën. Ook leden van het koninklijk huis vallen onder deze categorie.

Nationaliteit vetera(a)n(en). De nationaliteit van de veteranen wordt vastgelegd met het onderscheid tussen Nederlands of buitenlands. Daarnaast zijn er de opties ‘zowel Nederlands als buitenlands’ en ‘onbekend’.

Aandacht. Bij deze variabele wordt onderscheid gemaakt tussen de veteraan als hoofdzaak en de veteraan als bijzaak. Dit om eventuele vertekening van de resultaten te kunnen ondervangen.

Paginnummering. Het paginanummer geeft een indicatie van de waarde die door de krantenredactie gehecht wordt aan een bericht. Met name het onderscheid tussen de voorpagina en de rest van de krant is van belang.

Aanwezigheid Bernhard. Per bericht wordt vastgesteld of er gesproken wordt over prins Bernhard. Aangezien hij als belangrijk persoon wordt aangeduid, is zijn ‘aanwezigheid’ in artikelen wellicht relevant.

Vanaf dit moment in de analyse was er vooral sprake van kwantitatieve analyse. In de nu volgende variabelen verschuift de nadruk naar het kwalitatief analyseren van krantenberichten.

Stereotypering veteraan. Per artikel wordt bekeken of er sprake is van één van onderstaande stereotypingen. Over het hele artikel gezien moet één van de stereotypingen overheersen, anders wordt de optie ‘geen stereotypering’ ingevuld.

- **Held.** De veteraan wordt beschreven met de nadruk op de waardevolle bijdrage die zij geleverd hebben in de oorlogssituatie waarin zij zich bevonden hebben.
- **Dader.** De veteraan wordt beschreven met betrekking tot criminele / illegale activiteiten die gepleegd zijn na de dienstdienst.
- **Oorlogsmisdadiger.** De veteraan wordt beschreven in het licht van ongeoorloofde handelingen gedurende de dienstdienst.
- **Gezondheidsslachtoffer.** De nadruk ligt hierbij op lichamelijke of psychische schade die de veteraan op heeft gelopen in de dienstdienst.
- **Slachtoffer miskening.** De veteraan voelt zich in verhouding ondergewaardeerd of niet gerespecteerd met betrekking tot de geleverde diensten.

Oordeel. In het theoretisch kader werd al besproken dat een journalist soms een oordeel verwerkt in de tekst die gepubliceerd wordt. Bewust of onbewust spreekt de

journalist zich uit over de te beschrijven kwestie. Per artikel zal bekeken worden of hiervan ook in berichtgeving over veteranen sprake is. Het gaat dan om een eventueel oordeel dat specifiek gericht moet zijn op de veteraan in kwestie.

Een andere mogelijkheid zou zijn om te zoeken naar de toon van de berichtgeving. De keuze tussen het beoordelen van de toon van het bericht of de toon van de beschrijving van de veteranen in kwestie is niet eenvoudig te maken. Beide keuzes hebben voordelen en op beide keuzes is ook zeker iets aan te merken. Zo zal de toon van een bericht waarschijnlijk makkelijker opgepikt worden door een willekeurige lezer. Het op consequente wijze vastleggen hiervan is echter een ingewikkelde zaak die een zeer betrouwbaar meetinstrument vereist. Het gaat namelijk om breed interpreteerbare gegevens. Het beoordelen van de beschrijving van de veteraan is een beperktere handeling, wat de analysemogelijkheden in kwantitatieve zin behoorlijk doet toenemen. Helaas ontbreekt hierbij wel de sfeer van het bericht als geheel, waardoor de gegevens mogelijk incompleet zijn. In dit onderzoek is gekozen voor het vastleggen van de beschrijving van de veteraan. Deze keuze is onder meer om praktische redenen gemaakt. Het coderen van alle artikelen op toon van bericht was binnen de beschikbare tijd een te omvangrijke klus. Bovendien staat de rol van de veteraan centraal. Doel van het onderzoek is om te inventariseren op welke manieren veteranen in het nieuws komen. Het is daarom ook vanuit het onderzoek gezien te rechtvaardigen dat alleen het oordeel over veteranen vastgelegd is.

De volgende mogelijkheden zijn opgesteld bij vastleggen van het oordeel:

- Positief. Hiervan is sprake wanneer nadrukkelijk positieve evaluatieve uitdrukkingen in het artikel voorkomen. Het zal in de praktijk vaak gaan om bijvoeglijk naamwoorden als dapper(e), goed(e) of heldhaftig(e) die direct over de veteranen gaan.
- Negatief. Hiervan is sprake wanneer nadrukkelijk negatieve evaluatieve uitdrukkingen in het artikel voorkomen. Ook hierbij geldt dat het in de meeste gevallen om bijvoeglijk naamwoorden zal gaan.
- Genuanceerd. Deze antwoordmogelijkheid wordt toegekend wanneer de kwestie die besproken wordt, nadrukkelijk van meerdere kanten belicht wordt. De journalist laat hiermee zien een evenwichtig beeld te willen geven.
- Neutraal. Hiervan is sprake wanneer er niet nadrukkelijk een positief, dan wel negatief oordeel in het artikel voorkomt.

Lading kop.

De kop van elk artikel wordt apart geanalyseerd. Bij de analyse van de koppen is juist wel gekozen voor het vastleggen van de toon van de kop. Een kop geeft een eerste indruk van wat er in het artikel aan de orde gesteld wordt. Per kop wordt bekeken of deze (losstaand van de rest van de inhoud) een positief, negatief of neutraal beeld geeft van de vetera(a)n(en) in kwestie. Het gaat niet zozeer om een

oordeel, maar veel meer om een indruk die door de kop gegeven wordt van veteranen. De antwoordmogelijkheden zijn ook hier positief, negatief, genuanceerd en neutraal. Als aanvulling hierop zijn antwoordmogelijkheden toegevoegd die aangeven dat de kop niet direct over veteranen gaat. Hiermee wordt aangegeven dat het dus niets over veteranen zegt, maar wel over een verwant onderwerp. De mogelijkheden zijn: niet over veteranen maar positief, niet over veteranen maar negatief, niet over veteranen maar genuanceerd en niet over veteranen maar neutraal.

Deze wat uitgebreide antwoordmogelijkheden bieden de mogelijkheid om variaties op deze variabele mogelijk te maken. Door de variabele te hercoderen kunnen bijvoorbeeld alle negatieve, positieve, genuanceerde en neutrale berichten samengevoegd worden. Het onderscheid tussen de veteraan als onderwerp of niet valt dan weg. Ook kunnen alle positieve koppen apart genomen worden van de rest van de koppen die dan samengevoegd worden onder de noemer 'niet positief'. Deze en andere mogelijkheden tot hercoderen zullen in de resultatensectie toegepast worden om een overzichtelijke indruk van de toon van gebruikte koppen te kunnen geven.

In de resultatensectie worden de gevonden verbanden tussen verschillende variabelen uitgebreid toegelicht. Niet alle teksteigenschappen die met behulp van bovenstaand codeerschema worden vastgelegd, zullen uiteindelijk een rol spelen in de analyse. De relevante verbanden zullen echter uitgebreid aan bod komen.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk komen de resultaten van de analyse aan bod. Een totaal van 240 berichten is gecodeerd. De coderingen zijn met behulp van het statisch verwerkingsprogramma *SPSS* geanalyseerd om antwoorden op de deelvragen te kunnen formuleren. Per paragraaf komt er een deelvraag aan bod. De eerste paragraaf geeft antwoord op de vraag in hoeverre de berichtgeving in kranten over 5 mei, bevrijdingsdag, door jaren heen veranderd is. De tweede deelvraag, naar de verschillen in berichtgeving tussen bevrijdingsdag en veteranendag, komt aan bod in paragraaf twee. Het antwoord op de vraag naar eventuele stereotypingen in berichtgeving over veteranen volgt in paragraaf drie. Ten slotte wordt in de laatste paragraaf de vraag naar beoordelingen in berichten over veteranen behandeld. Ter illustratie zijn enkele citaten uit krantenartikelen toegevoegd.

Met behulp van de gecodeerde data zijn vele verbanden te onderzoeken. Het maken van een selectie is dan ook noodzakelijk. De relaties die tussen verschillende variabelen gelegd worden, zijn de meest relevante voor de beantwoording van de deelvragen. Vele andere verbanden zijn wel getest, maar bleken geen relevante bijdrage te leveren aan het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Om het geheel overzichtelijk te houden zal niet elk getest verband genoemd worden, maar worden enkel de relevante bevindingen besproken.

§ 4.1 Bevrijdingsdag door de jaren heen

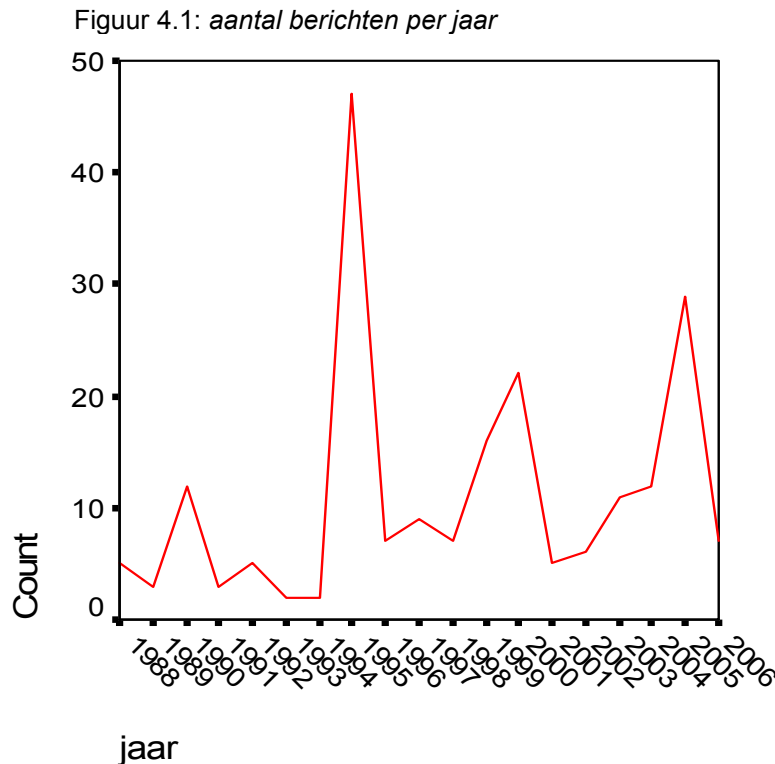
Van de jaren 1988 tot en met 2006 zijn uit de vijf onderzochte dagbladen, alle berichten over veteranen gecodeerd die verschenen in de periode 3 tot en met 7 mei en in de weekenden voor en na 5 mei. Dit leverde een totaal van 210 berichten op. Met behulp van grafieken wordt bekeken hoe de berichtgeving zich ontwikkeld heeft. Allereerst zal de aandacht voor veteranen in kwantitatieve zin geanalyseerd worden. Hoeveel berichten verschenen er en hoe groot waren deze berichten? Vervolgens wordt ingegaan op de inhoud van de berichten. Wie komen er bijvoorbeeld aan het woord en staan veteranen eigenlijk wel in het middelpunt van de belangstelling? Deze en andere vragen worden beantwoord in de eerste paragraaf.

Deelvraag: In hoeverre is de berichtgeving over veteranen in kranten rond 5 mei, bevrijdingsdag, door de jaren heen veranderd?

§ 4.1.1 Aandacht voor veteranen.

Ten eerste is gekeken naar het aantal berichten. Wat in figuur 4.1 meteen opvalt zijn de pieken die elke vijf jaar verschijnen. Vooral in 1995 was er een enorme piek in het aantal berichten over veteranen. Dit is te verklaren uit het feit dat het in 1995 precies vijftig jaar geleden was dat de Tweede Wereldoorlog ten einde kwam. Hieraan werd grootschalig aandacht besteed in alle kranten. Veteranen maakten logischerwijs vaak

deel uit van deze berichten. Ook in de andere lustrumjaren van het bevrijdingsfeest zijn pieken te zien. Zoals al besproken in het historisch kader, vormen de vijfjaarlijkse vieringen van bevrijdingsdag de hoogtepunten tussen de jaarlijkse aandacht voor het jubileum van de bevrijding van Nederland. Deze trend is blijkbaar

ook in de media terug te zien. Media weerspiegelen wat er in de samenleving leeft. Eens in de vijf jaar leeft er onder de bevolking grote belangstelling voor het einde van de Tweede Wereldoorlog. Op die dagen wordt heel nadrukkelijk stilgestaan bij de bevrijding.

Communicatie als ritueel, zoals besproken in het theoretisch kader, is in dit geval terug te zien in het feit dat de kranten oppikken wat er in het land leeft en hun lezers daarvan deelgenoot maken.

Over het algemeen is een licht stijgende trend te ontdekken in het aantal berichten over veteranen. Een piek die hier niet in past, vertoont zich in 1999. De piek valt niet direct op omdat hij gevolgd wordt door de te verwachten piek in 2000. In 1999 verschenen relatief veel berichten over veteranen in de dagbladen door de

Vereniging Bevrijdingskinderen. Zij brachten het nieuws naar buiten dat opvallend veel Canadese veteranen op zoek gingen naar de kinderen die zij verwekt hebben in de periode vlak na de bevrijding. Van deze ontwikkeling deden alle dagbladen vrij uitgebreid verslag. Andere opvallende pieken zijn eigenlijk niet te ontdekken. Doordat er een vrij fijne indeling van het assenstelsel gebruikt is, lijken er piekjes te zijn. In werkelijkheid gaat het dan soms maar om één of enkele berichten minder of meer dan in de voorgaande jaren. De plotselinge daling in het aantal berichten over veteranen rond 5 mei in 2006, is te verklaren uit het feit dat sinds dat jaar het

Voor Marjo van Tienhoven, voorzitter van Vereniging Bevrijdingskinderen, is het alsof een droom uitkomt: 'Vijftig Canadese bevrijders zoeken sinds twee weken hun Nederlandse kinderen. De wereld andersom.'
Uit De Telegraaf – 5 mei 1999

traditionele veteranendefilé in Wageningen niet meer plaatsvindt. Dit is vervangen door het minder aansprekende vrijheidsdefilé.

Figuur 4.2 *Lengte van het artikel, gecombineerd met jaar van publicatie*

Count		aantal woorden						Total
		< 250	250-500	501-750	751-1000	1001-1250	> 1250	
jaar	1988	1	3	1				5
	1989	2	1					3
	1990	4	5	2	1			12
	1991	1		2				3
	1992	1	2	2				5
	1993	2						2
	1994	1	1					2
	1995	13	12	14	5	1	2	47
	1996		3	2	1		1	7
	1997	2	2	2	1		2	9
	1998	2	2	1	2			7
	1999	4	4	5	1	1	1	16
	2000	5	6	8	2		1	22
	2001	1	2	1			1	5
	2002	3	1	1	1			6
	2003	3	6	1	1			11
	2004	2	4	3	1	1	1	12
	2005	11	8	4	2	2	2	29
	2006		3	1	3			7
Total		58	65	50	21	5	11	210

Het aantal woorden dat journalisten gebruiken om over veteranen te berichten is uiteraard ook van belang bij het analyseren van de aandacht voor veteranen. Figuur 4.2 geeft niet in één oogopslag zicht op de ontwikkeling van het gebruikte aantal woorden. Toch is er een opvallende leegte in de tabel te zien, namelijk rechts bovenin. Deze leegte geeft aan dat er in de eerste onderzochte jaren vrijwel geen lange artikelen verschenen waarin veteranen aan bod komen. Nadere bestudering van de figuur toont aan dat 1995 een beginjaar is gebleken van verandering in het aantal gebruikte woorden. Er komt ruimte voor langere artikelen. Zoals is af te lezen uit de kruistabel, kwamen artikelen met meer dan 750 woorden over veteranen (op één artikel na) tot 1995 niet voor in de dagbladen. Sinds 1995 is er ieder jaar minstens één en in de meerderheid van de gevallen zijn er zelfs minstens drie artikelen omvangrijker dan 750 woorden.

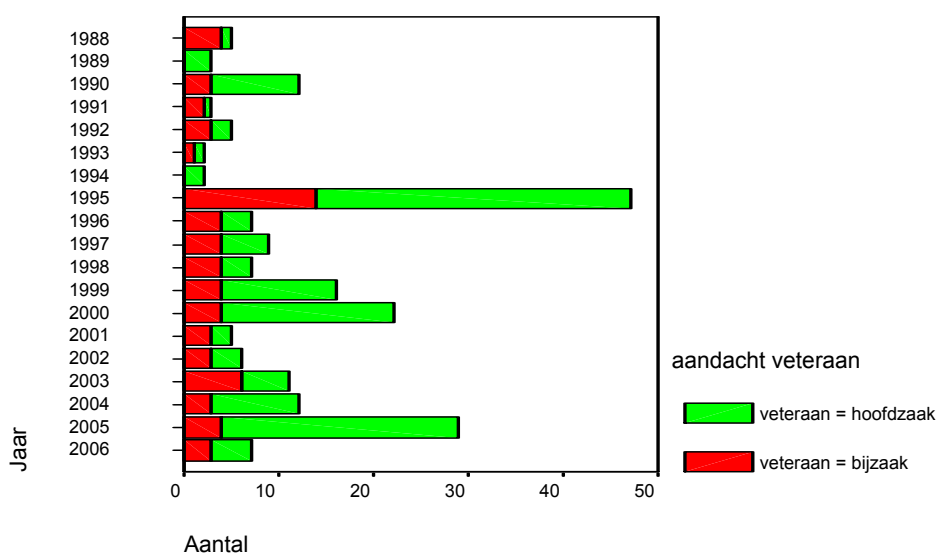
Opnieuw is te zien dat de lustrumjaren afwijken van de andere jaren. Het enige ‘lange’ artikel dat vóór 1995 verscheen, werd in lustrumjaar 1990 gepubliceerd. Ook 2005 blinkt uit in meer omvangrijke artikelen dan gebruikelijk. Alleen 2000 valt enigszins buiten deze trend, omdat in dat jaar de piek in aantal berichten sowieso al niet erg hoog is. Ook de lengte van de berichten wijkt in dat jaar weinig af van de andere jaren. Wellicht hebben andere zaken op de onderzochte data de aandacht van de veteranen afgehouden. Nader onderzoek zou dat eventueel kunnen uitwijzen.

De belangrijkste conclusie over de aandacht voor veteranen door de jaren heen is dat de lustrumvieringen meer aandacht krijgen dan de jaarlijkse bevrijdingsdag. Ook de lengte van artikelen neemt in die jaren toe. Een vergelijking met ander onderzoek naar aandacht voor veteranen zou kunnen uitwijzen in hoeverre de aandacht voor veteranen rond 5 mei uitsteekt boven de aandacht die er gedurende de rest van het jaar is.

§ 4.1.2 Rol veteranen binnen bericht

De verdere analyse van berichtgeving rond bevrijdingsdag door de jaren heen, richt zich op inhoudelijke aspecten. Zo is er onderscheid gemaakt tussen berichten waarin veteranen hoofdzaak zijn, en berichten waarin zij slechts zijdelings genoemd worden. Dit onderscheid is afgezet tegen het jaar van publicatie (figuur 4.3).

Figuur 4.3 *Veteranen als hoofd- of bijzaak door de jaren heen*

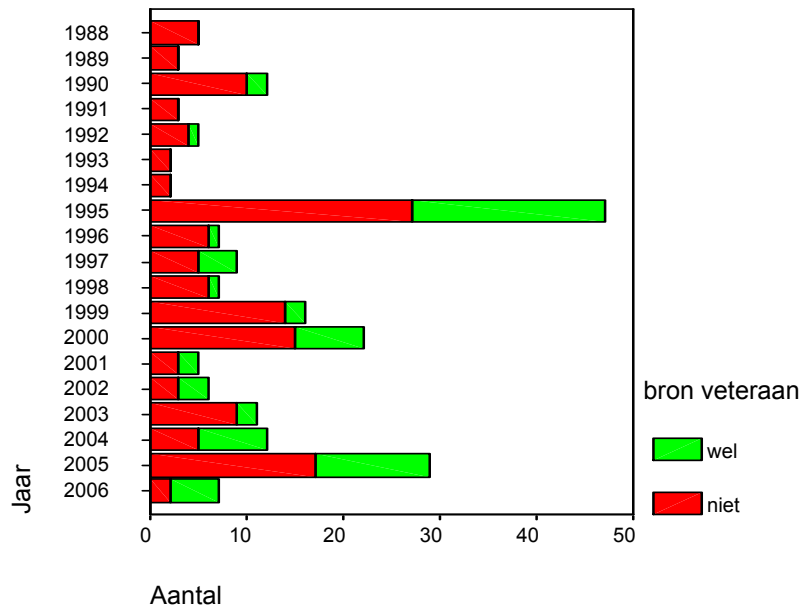

De jaren voor 1995 geven een weinig consequent beeld. Dit wordt versterkt door het feit dat er in deze jaren weinig berichten per jaar verschenen. Eén of enkele berichten die een bepaalde opzet hebben, beïnvloeden het

beeld dan al relatief sterk. In de jaren na 1995 is er een vrij constante hoeveelheid berichten met veteranen als bijzaak. Het gaat hier om de min of meer standaard berichten die verschijnen als verslag van de 5 mei-vieringen die verspreid door het land gehouden zijn. Het aantal berichten dat daarbij voorkomt met veteranen als hoofdzaak lijkt toe te nemen, zeker wanneer de pieken uit 1999 en 2000 weggedacht worden.

Figuur 4.4: *Veteranen als bron door de jaren heen*

Eenzelfde analyse is toegepast om te bekijken in hoeverre veteranen zelf als directe bron worden aangehaald. Dit omdat de focus van het onderzoek ligt bij de plaats die veteranen in de berichtgeving innemen. Door de jaren heen blijkt de veteraan als

directe bron in toenemende mate aanwezig te zijn in de dagbladen. Opnieuw lijkt 1995 een omslagjaar wat betreft de berichtgeving. Vanaf dat jaar is de veteraan als bron niet meer weg te denken uit de berichtgeving, al is het soms in geringe mate.

De bijzondere rol die weggelegd blijkt voor het jaar 1995 is moeilijk te verklaren. Sinds dat jaar lijkt er ineens meer ruimte te zijn voor veteranen als hoofdzaak en als directe bronnen binnen berichtgeving. Wellicht versterkt de ene ontwikkeling de andere. Deze mogelijkheid is binnen dit onderzoek niet te onderzoeken, omdat causaliteit niet is vast te stellen. Opvallend is wel dat 1995 ook het jaar was waarin het Nationaal Comité 4 en 5 mei besloot om de opzet van met name het bevrijdingsfeest te wijzigen. Sinds dat jaar wordt elk jaar een thema behandeld. Viering van de vrijheid heeft sindsdien de plaats ingenomen van viering van de bevrijding, zoals besproken in het historisch kader in de inleiding. Die accentverschuiving zou eerder minder dan meer aandacht voor veteranen moeten veroorzaken. Hier staat natuurlijk tegenover dat de aandacht voor veteranenbeleid steeds verder toenam en uiteindelijk uitmondde in oprichting van het Veteraneninstituut en de viering van veteranendag. Deze ontwikkelingen hebben pas jaren later plaatsgevonden, maar wellicht hebben de voorbereidingen hiervoor toch ook de aandacht van de media weten te trekken. Dit maakt veteranen tot een nieuwsonderwerp dat weerspiegelt wat er in de samenleving gaande is. Communicatie als ritueel is wellicht opnieuw van toepassing. Meer hierover volgt in de conclusie. Of er in het oordeel dat journalisten al dan niet vellen in hun artikelen ook verschuivingen hebben opgetreden, zal besproken worden in paragraaf 4.4.

§ 4.2 Bevrijdingsdag vs veteranendag⁶

De verschillen tussen de berichtgeving rond bevrijdingsdag en de berichtgeving rond veteranendag staan in deze paragraaf centraal. Allereerst zal gekeken worden naar de aandacht die er is voor veteranen en in hoeverre die verschilt op de beide feestdagen. Vervolgens wordt een profiel geschetst van de veteraan die beschreven wordt in de berichtgeving rond beide dagen. Ten slotte wordt inhoudelijk onder meer gekeken naar bronnen die in de berichtgeving aangehaald worden.

Deelvraag: In hoeverre verschilt de berichtgeving over veteranen in de dagen rond bevrijdingsdag van de berichtgeving over veteranen op veteranendag?

§ 4.2.1 Aandacht

Om verschillen tussen berichtgeving rond 5 mei en rond veteranendag op te kunnen sporen, zijn verschillende variabelen geanalyseerd. Ten eerste is gekeken naar de aandacht die er is voor veteranen. Berichtgeving over veteranen werd in de negentien onderzochte jaren rond bevrijdingsdag in totaal in 210 berichten gedaan. Gemiddeld komt dit neer op ruim 11 berichten per jaar. Rond twee vieringen van veteranendag verschenen in totaal 30 berichten in de onderzochte kranten. Hiermee komt het gemiddelde op 15 berichten per jaar. De hogere score op deze variabele rond veteranendag wordt kracht bijgezet door het feit dat rond vijf mei de berichtgeving in 32,9% van de gevallen niet de vetera(a)n(en) als hoofdzaak heeft. Rond veteranendag zijn veteranen in 96,7 % van de gevallen (29 van de 30 artikelen) de hoofdzaak in de berichten.

Wanneer de variabelen ‘nationaliteit’ en ‘hoofd- of bijzaak’ gecombineerd worden, levert dit een opvallend groot verschil op. Waar in berichtgeving rond 5 mei slechts 13,8% van alle berichten uitsluitend Nederlandse veteranen als hoofdzaak heeft, ligt dit percentage voor berichtgeving rond veteranendag op 93,3 procent. Meer over de nationaliteit van de veteranen volgt onder het kopje ‘profiel veteranen’.

Ook de lengte van artikelen zegt iets over de aandacht die gegeven wordt. Berichten met minder dan 500 woorden vertegenwoordigen in de berichtgeving rond 5 mei 58,6% van alle gevallen. Rond veteranendag ligt dit percentage met 46,7% iets lager. Over het algemeen zijn de artikelen rond veteranendag gemiddeld iets langer dan in de berichtgeving rond 5 mei. De verschillen zijn echter niet groot en een kanttekening hierbij is bovendien dat de kranten aan het eind van de jaren tachtig en begin jaren negentig van de vorige eeuw over het algemeen een stuk minder pagina's bevatten. De wat kortere berichtgeving is daarom zeker in die jaren niet zomaar naast artikelen van de afgelopen jaren te leggen.

⁶ De overzichtstabellen met daarin de gegevens zoals in deze paragraaf genoemd worden, zijn te vinden in bijlage 2. Dit om het overzicht te behouden en de resultatensectie niet onnodig groot van omvang te maken.

De plaats in de krant is een variabele die lastig te interpreteren is. Artikelen op de voorpagina of op één van de eerste pagina's lijken meer aandacht te generen voor veteranen. Aan de andere kant is het zo dat artikelen die bijvoorbeeld in de bijlage (en dus ver naar achteren) geplaatst worden, vrijwel altijd veel omvangrijker zijn, wat de aandacht natuurlijk weer vergroot. Een klein berichtje op één van de eerste pagina's kan daarom moeilijk vergeleken worden met een paginagroot artikel in een bijlage. Rond veteranendag staat 10% van de berichten op de voorpagina. Rond 5 mei ligt dit percentage hoger, namelijk op 23,1%. Hierbij moet weer bedacht worden dat het in een derde van de gevallen gaat om artikelen waarin veteranen niet de hoofdzaak van de berichtgeving zijn. Meer over paginanummers volgt in § 4.3.1.

§ 4.2.2 Profiel veteranen

De berichtgeving rond bevrijdingsdag concentreert zich duidelijk op de oude veteranen, en dan met name veteranen uit de Tweede Wereldoorlog. Een percentage van 63,8 van het totaal gaat over oude veteranen en 60% gaat over veteranen uit de Tweede Wereldoorlog. De combinatie van beide persoonsvariabelen levert een percentage van 57,6 op. Andere missies spelen geen rol van betekenis rond 5 mei. Dit is logisch gezien het feit dat in deze dagen nadrukkelijk de Tweede Wereldoorlog herdacht wordt. Jonge veteranen komen enkel aan bod in combinatie met oude veteranen. Geen enkel artikel gaat in de periode rond 5 mei uitsluitend over jonge veteranen.

Veteranendag komt duidelijk naar voren als een dag waarop oude én jonge veteranen de aandacht krijgen. Maar liefst 90% van alle berichten gaat over de combinatie van jonge en oude veteranen. Ook de genoemde missies vertonen het beeld van jong en oud samen; in 73,3% van de gevallen worden meerdere missies genoemd. Aangenomen mag worden dat in de 20% van de gevallen dat er geen missie genoemd werd, ook niet specifiek één missie bedoeld werd. Dit maakt het percentage van 73,3 tot een minimumwaarde.

Morgen, 29 juni, de verjaardag van prins Bernhard, vindt de eerste Veteranendag plaats. In aanwezigheid van kroonprins Willem-Alexander worden alle veteranen zowel de militairen die dienden in de Tweede Wereldoorlog, in Indië en Korea als de 'jonge veteranen' die werden uitgezonden naar vredesmissies in Bosnië, Irak of Afghanistan – in het zonnetje gezet.
Uit: NRC Handelsblad – 28 juni 2005

De nationaliteit van de veteranen in de berichtgeving rond 5 mei wordt in 28,6% van de gevallen niet genoemd. Het percentage berichten over buitenlandse veteranen kan daarom als een minimum gezien worden en bedraagt 36,7% van de gevallen. Ruim 17% van de berichten gaat over Nederlandse veteranen en een zelfde percentage gaat over zowel Nederlandse als buitenlandse veteranen. Rond veteranendag gaat geen enkel artikel over enkel buitenlandse veteranen. Slechts één bericht (3,3%) gaat over zowel Nederlandse als buitenlandse veteranen. Alle overige berichten rond veteranendag gaan over Nederlandse veteranen. Wat betreft de

aandacht voor de Nederlandse veteraan is deze rond veteranendag duidelijk beter gewaarborgd.

Concluderend kan over het profiel van de veteraan gezegd worden dat het beeld verschuift van ‘oude, buitenlandse veteranen uit de Tweede Wereldoorlog’ rond bevrijdingsdag naar ‘jonge en oude Nederlandse veteranen die ieder in hun eigen missies gediend hebben’ rond veteranendag.

§ 4.2.3 Bronnen

De veteraan die als directe bron wordt aangehaald in een bericht zegt iets over de plaats die veteranen wordt toegekend door journalisten. Een veteraan die letterlijk wordt geciteerd staat in het middelpunt van de belangstelling, zelfs al is het maar voor even. Wanneer de beide feestdagen op dit punt met elkaar vergeleken worden (figuur 4.5), is te zien dat rond veteranendag veel meer ruimte is voor de veteraan als directe bron dan rond bevrijdingsdag.

‘Hier voel ik me happy. De sfeer, de ambiance, gewoon geweldig’ zegt veteraan Arno Colle. (...) Korea-veteraan Theo Kokshoorn (79) kent geen twijfel: ‘Wageningen is voor ons de veteranenstad’.
Uit: *Trouw* – 6 mei 2005

Figuur 4.5: *Veteranen als bron per feestdag*

	Bevrijdingsdag		Veteranendag	
Veteraan als bron wél aanwezig	69	32,9%	14	46,7%
Veteraan als bron niet aanwezig	141	67,1%	16	53,3%
Totaal	210	100%	30	100%

Deze uitkomst kan verklaard worden uit het al eerder aangehaalde feit dat rond bevrijdingsdag maar liefst 32,9% van alle berichten veteranen niet als hoofdzaak heeft, terwijl dit percentage rond veteranendag op 3,3 ligt. Het percentage van berichten waarin een bron wordt aangehaald ligt sowieso veel hoger (90%) rond veteranendag dan rond bevrijdingsdag (73,3%). Het feit dat slechts twee jaren met berichtgeving over veteranendag zijn geanalyseerd beïnvloedt deze percentages hoogstwaarschijnlijk ook. Omdat veteranendag een nog relatief nieuw fenomeen is, schenken kranten aandacht aan de uitleg van het ontstaan van deze dag en reacties van onder andere veteranen op de gebeurtenissen van die dag. Wellicht zal in de loop der jaren ook rond veteranendag meer sprake zijn van de eerder aangehaalde standaardberichten, zoals die rond bevrijdingsdag verschijnen. Hiermee worden relatief kleine berichten bedoeld die enkel op kernachtige manier aangeven dat er festiviteiten plaatsvinden. Deze berichten bleken rond bevrijdingsdag consequent gepubliceerd te worden.

Concluderend kan gesproken worden van enkele opvallende verschillen tussen berichtgeving rond bevrijdingsdag en berichtgeving rond veteranendag. In

vergelijking met bevrijdingsdag, is de aandacht voor veteranen rond veteranendag groter. Er verschijnen meer berichten, waarin veteranen bovendien een meer prominente plaats innemen doordat zij vaker de hoofdzaak vormen en ook vaker zelf aan het woord komen. Waar rond bevrijdingsdag de nadruk ligt bij de buitenlandse veteranen die Nederland destijds bevrijd hebben, staan rond veteranendag de Nederlandse veteraan van toen én nu centraal.

Eventuele verschillen in het voorkomen van stereotyperingen tussen beide dagen worden besproken in paragraaf 4.3. Aan eventuele verschillen in oordelen van journalisten tussen de beide feestdagen, zal in paragraaf 4.4 aandacht worden besteed.

§ 4.3 Stereotyperingen

Zoals is uitgelegd in het theoretisch kader, zijn stereotyperingen ‘overtuigingen met betrekking tot kenmerken en gedragingen van leden van bepaalde groepen’ (Hilton & Von Hippel, 1996 p. 240). In de methodesectie is vervolgens toegelicht dat met betrekking tot veteranen de stereotyperingen held, dader, oorlogsmisdadiger, gezondheidsslachtoffer en slachtoffer van miskennis kunnen voorkomen. In deze paragraaf worden de coderingen geanalyseerd op aanwezigheid van stereotyperingen. Omdat de stereotypering held veruit het meest voor blijkt te komen in berichtgeving rond bevrijdings- en veteranendag, wordt hieraan een aparte deelparagraaf besteed.

Deelvraag: Welke rol spelen stereotyperingen in berichtgeving over veteranen?

§ 4.3.1 Stereotypering held

De veteraan als held lijkt al op het eerste gezicht prima te passen in het beeld dat veel mensen zullen hebben van bevrijdingsdag. Canadese oud-militairen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Europa ingezet werden en heldendaden verrichtten. Ook in de kranten van nu weten sommige journalisten het nog prachtig te verwoorden. Zo werd in het bericht dat de inleiding voor het theoretisch kader vormde, gesproken over een echte militair, parmantige uitstraling en onze bevrijder. Maar er waren meer soortgelijke berichten. Sterker nog, in ruim 35% van alle artikelen komen ‘helden’ voor. Ter vergelijking: in 51,7% van alle artikelen is geen stereotypering te ontdekken. De overige artikelen bevatten één van de andere stereotyperingen, meer hierover in § 4.3.2.

De veteranen, behangen met medailles en wel voorzien van bloemen, werden door ruim 300.000 toeschouwers onthaald als werd ons land wederom bevrijd.
Uit: Algemeen Dagblad - 7 mei 1990

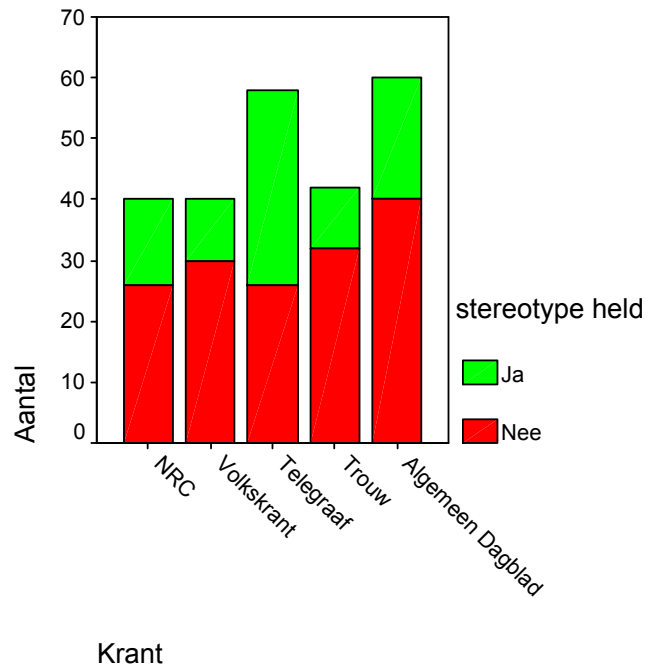
De vraag rijst onder welke omstandigheden er over veteranen als held gesproken wordt. Een eerste verkenning hiervan is de vergelijking tussen kranten. Figuur 4.6 laat zien hoe

de artikelen en de stereotypering held verdeeld zijn onder de vijf onderzochte kranten. Het aantal artikelen met de stereotypering held erin is bij *De Telegraaf*

groter dan bij de andere kranten. Het is zelfs zo dat bij *De Telegraaf* meer artikelen mét dan zonder de stereotypering held voorkomen. Bij geen enkele andere krant is dit het geval. Ook bij het *Algemeen Dagblad* is het percentage artikelen over ‘helden’ hoog in vergelijking met de andere kranten.

Opvallend is deze uitkomst niet. Stereotyperingen zijn namelijk al in het theoretisch kader omschreven als een simplificering van de werkelijkheid. Het mag als algemeen bekend worden aangenomen dat juist *De Telegraaf* en het *Algemeen Dagblad* bekend staan als kranten die hun nieuws richten op ‘de gemiddelde Nederlander’. Nieuws moet dicht bij de mensen staan en eenvoudig te begrijpen zijn. Persoonlijke verhalen voeren daarom vaak de boventoon. Eenduidige berichtgeving met daarin stereotyperingen past hier prima bij.

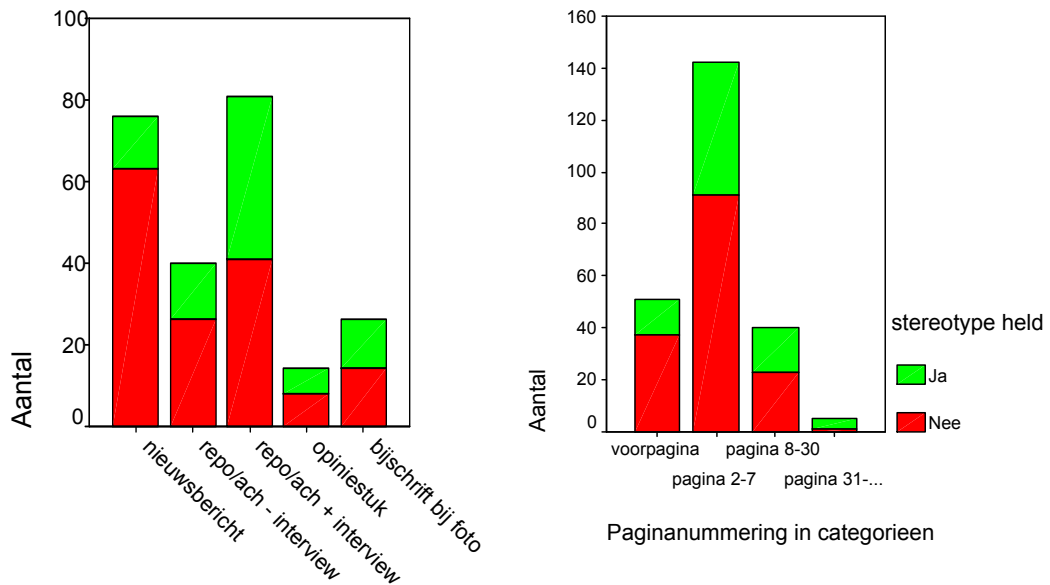
Figuur 4.6: Stereotypering held per krant

Zoals te verwachten valt, bevatten artikelen met de veteranen als hoofdzaak veel vaker de stereotypering held dan artikelen met veteranen als bijzaak. Ook artikelen waarin veteranen zelf aan het woord komen, bevatten vaker de stereotypering held dan artikelen waarin geen veteranen als directe bron gebruikt worden. Verder is het zo dat buitenlandse veteranen vaker als ‘held’ worden omschreven dan Nederlandse veteranen. Dit is te verklaren uit het feit dat er rond bevrijdingsdag veel aandacht is voor de hoofdzakelijk Canadese veteranen die naar Nederland komen om te gedenken dat zij Nederland bevrijdden in 1945. In een verhaal over de bevrijding van Nederland zal, logischerwijs, de stereotypering held veelvuldig voorkomen. De Tweede Wereldoorlog wijkt dan ook af in vergelijking met de enkele andere missies die aan bod kwamen. De grafieken die de missie en nationaliteit van de veteranen, het gegeven of zij hoofd- of bijzaak zijn en de vraag of zij wel of niet aangehaald worden als directe bron in verband brengen met de stereotypering held, zijn terug te vinden in bijlage 2.

Op welke plaats(en) in de krant zijn de ‘helden’ vooral te vinden? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, zijn de volgende twee grafieken opgesteld.

Figuur 4.7: plaats stereotypering held in krant

Figuur 4.7 laat een aantal analyse-uitkomsten zien. Ten eerste toont de figuur links,⁷ dat vooral reportages met een interview de stereotypering held bevatten. In nieuwsberichten komt deze stereotypering weinig voor. De algemene aanname is dat een reportage met interview over het algemeen veel groter van omvang is dan een nieuwsbericht (Deze aanname is overigens ook gecheckt voor de berichtgeving over veteranen. De uitkomst hiervan is te vinden in bijlage 2). Dit brengt ons tot de figuur rechts.⁸ Hierop is namelijk te zien dat de pagina's die verder naar achteren in de krant staan, in toenemende mate de stereotypering held bevatten. De percentages die horen bij de artikelen met deze stereotypering zijn als volgt: Op de voorpagina bevat 27,5% van de berichten de stereotypering held. Op de pagina's 2 tot en met 7 is dit 35,9%. Het percentage loopt op naar 42,5 op de pagina's 8 tot en met 30 en stijgt op de pagina's met nummering hoger dan 30 zelfs tot 80.

'Helden' zijn rond bevrijdingsdag even vaak in de krant te vinden als rond veteranendag. Het percentage ligt rond veteranendag met 36,7 precies één

⁷ Om het geheel overzichtelijk te houden zijn de genres column, ingezonden brief en hoofdredactioneel commentaar weggelaten uit de grafiek. Deze genres kwam te weinig voor om er in de analyse conclusies aan te verbinden.

⁸ Het tonen van alle paginanummers die voorkomen met daarop berichtgeving over veteranen, zou tot een onoverzichtelijk geheel leiden. Daarom is gekozen voor indeling in vier categorieën. De voorpagina wordt apart behandeld. De berichten die hier staan zullen door vrijwel elke lezer gezien worden. Vervolgens is er de categorie met de pagina's 2 tot en met 7. Dit zijn ongeveer de pagina's waarin het nieuws van de dag besproken wordt. De volgende categorie wordt gevormd door de pagina's 8 tot en met 30. Ten slotte vormen de pagina's met nummers hoger dan 30 vaak de bijlagen. Deze indeling is vrij willekeurig gemaakt, nader onderzoek naar de indeling van kranten zou uit moeten wijzen of een andere verdeling meer recht aan de werkelijkheid doet.

procentpunt hoger dan rond bevrijdingsdag. Of ditzelfde ook geldt voor de andere stereotyperingen komt in de volgende subparagraaf aan bod.

De kans op de aanwezigheid van de stereotypering held in een artikel is het allerhoogst wanneer voldaan wordt aan de volgende voorwaarden: Het betreft een reportage met interview in een bijlage van *De Telegraaf*, waarin een buitenlandse veteraan uit de Tweede Wereldoorlog hoofdzaak is en als directe bron wordt aangehaald. Hierbij moet uiteraard bedacht worden dat door de kwantiteit van jaren dat berichtgeving rond vijf mei geanalyseerd is, het beeld (zeker wat betreft missie en nationaliteit van de veteraan) enigszins vertekend is.

§ 4.3.2 Andere stereotyperingen⁹

Nu de ‘helden’ uitgebreid aan bod zijn gekomen, moeten ook de andere stereotyperingen in kaart gebracht worden. Omdat de stereotyperingen dader en oorlogsmisdadiger in het geheel niet voor blijken te komen in berichtgeving rond bevrijdings- en veteranendag, worden deze verder buiten beschouwing gelaten. Toch is het feit op zichzelf natuurlijk het vermelden waard. Dit houdt in dat er juist op deze dagen blijkbaar geen ruimte is voor een beschuldigende vinger. Enerzijds is dit logisch, omdat de dagen juist bestaan om erkenning en waardering te waarborgen. Anderzijds is het opvallend, omdat media over het algemeen toch liever en vaker negatief dan positief nieuws melden. ‘Goed nieuws is geen nieuws’ gaat met betrekking tot veteranen blijkbaar niet op. Vergelijking met ander onderzoek naar berichtgeving over veteranen gedurende complete jaren zou wellicht meer inzicht bieden in deze kwestie.

De stereotyperingen die wél voorkomen zijn die van gezondheidsslachtoffer en slachtoffer van miskennis. Als eerste worden de artikelen met daarin de stereotypering gezondheidsslachtoffers geanalyseerd. Het gaat hier om slechts zes van de in totaal 240 artikelen. Een hoeveelheid die te klein is om er duidelijk conclusies uit te kunnen trekken. Wat echter opvallend is, is het feit dat maar liefst vier van deze artikelen verschenen rond veteranendag. Waar deze stereotypering

(...) ook een aantal militairen (uit onderzoek blijkt 1 op de 5) dat na een uitzending klachten heeft. Dit kan variëren van lichamelijk onverklaarbare klachten van korte duur, tot een posttraumatische stressstoornis. Dit kan zich voordoen als ze nog in dienst zijn, maar ook pas jaren later.
Uit: De Volkskrant – 2 juli 2005

rond bevrijdingsdag maar in 1% van de gevallen voorkomt, is dit rond veteranendag 13,3%. In 2005 was het de Bond voor Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstsachtoffers, in 2006 waren het militaire vakbonden. Ze uitten openlijk kritiek op het

Ministerie van Defensie omdat er té weinig aandacht zou zijn voor met name psychische problemen waarmee veteranen te kampen krijgen. Deze kritiek werd uiteraard niet zonder reden in de dagen rond veteranendag geuit. Verschillende

⁹ De figuren waaruit de genoemde percentages afkomstig zijn, bevinden zich in bijlage 2

kranten pikten deze geluiden op en publiceerden er artikelen over, waardoor veteranendag in een ander perspectief geplaatst werd. Een typisch voorbeeld van wat in het theoretisch kader besproken werd onder het kopje ‘framing’. De invalshoek die gekozen wordt, zijn niet de activiteiten die georganiseerd zijn om veteranendag te vieren, maar wél de kritiek die geleverd wordt op het veteranenbeleid, waardoor veteranendag ineens in een heel ander daglicht komt te staan.

De stereotypering slachtoffer van miskenning komt in totaal 25 keer voor. Opvallend hierbij is het feit dat in bijna tweederde van deze gevallen veteranen zelf aan het woord komen. Hun directe aanwezigheid in artikelen lijkt het voorkomen van de stereotypering te bevorderen. In

bijna 20% van de artikelen waarin veteranen aan het woord komen, komt de stereotypering slachtoffer van miskenning voor. Dit staat tegenover nog geen 6% van de artikelen waarin ‘slachtoffers van miskenning’ voorkomen zonder dat er veteranen aan het woord komen.

‘Sommigen van ons hebben hun bloed gegeven om Nederland te bevrijden. De waardering daarvoor, al is het maar een klein beetje, die moeten ze ons geven.’ Willem Wooter maakt zich nog steeds kwaad. De 76-jarige oud-militair vindt dat Nederland geen oog heeft voor oud-strijders die niet in Nederland wonen. (...) ‘Ik heb gevochten voor de bevrijding van Nederland. Dus wil ik ere wie ere toekomt.’
Uit: *Algemeen Dagblad* - 4 mei 1999

Is het daarom aan de veteranen zelf te wijten dat ze als slachtoffers van miskenning worden beschreven? Dit zou voorzichtig geconcludeerd mogen worden. Aan de andere kant kan het natuurlijk ook zo zijn dat journalisten aansturen op dergelijke verhalen. Wat in ieder geval vast te stellen is, is dat een meerderheid van de veteranen die over dergelijke kwesties aan het woord komen, het ontstaan van de stereotypering niet tegenwerkt.

Een ander opvallend feit is dat in de vier artikelen waarin de missie Nederlands-Indie specifiek behandeld wordt, er altijd sprake is van de stereotypering slachtoffer van miskenning. Nu is de inzet in Nederlands-Indie natuurlijk ook hét voorbeeld van veteranen die zich miskend voelen. Blijkbaar leven die gevoelens ook (of misschien wel juist) rond bevrijdings- en veteranendag.

Voor ‘daders’ en ‘oorlogsmisdadigers’ is geen ruimte in de kranten rond de feestdagen waarop veteranen centraal staan. Juist rondom de eerste twee vieringen van veteranendag kwamen de ‘gezondheidsslachtoffers’ naar voren. Blijkbaar waren verschillende instanties in de samenleving niet onverdeeld tevreden over de werkwijze van Defensie. Ontevreden zijn ook de ‘slachtoffers van miskenning’. Veteranen die aan het woord gelaten worden, kunnen (of willen misschien wel) lang niet altijd voorkomen dat deze stereotypering op hen van toepassing is.

§ 4.4 Oordeel

In het theoretisch kader werd verwezen naar Entman (1993) en Scheufele (1999) die ontstaan, werking en gevolgen van *framing* onderzocht hebben. De verschillende perspectieven die een rol kunnen spelen in berichtgeving zijn in de betreffende

paragraaf aan bod gekomen. Eén van de onderdelen van dat perspectief is het morele oordeel dat de journalist al dan niet velst over het te behandelen onderwerp. In deze paragraaf wordt besproken in hoeverre een moreel oordeel terug te vinden is in de berichtgeving over veteranen. Ten eerste wordt het oordeel van journalisten door de jaren heen besproken. Daarna komen specifieke kenmerken van de artikelen met betrekking tot eventuele oordelen aan bod. Ten slotte is er aandacht voor de koppen die boven artikelen geplaatst zijn.

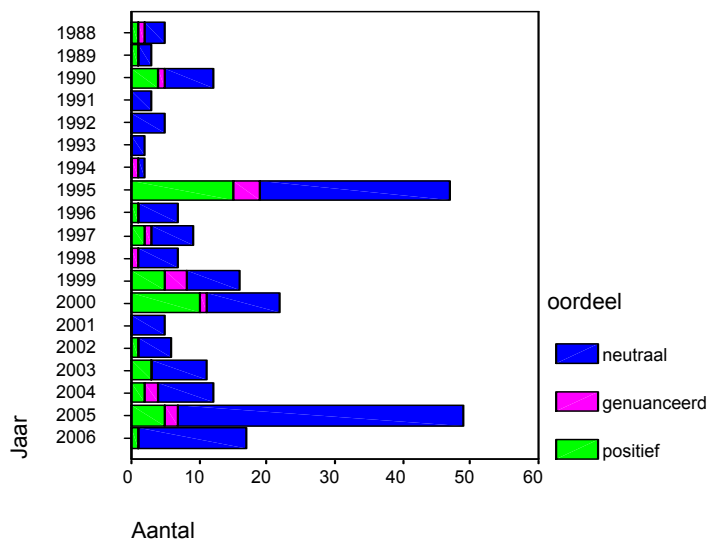
Deelvraag: Worden veteranen in berichtgeving beoordeeld en zo ja, in hoeverre is dit oordeel positief?

§ 4.4.1 Oordelen door de jaren heen

In de vraag naar beeldvorming over veteranen speelt het oordeel van journalisten een belangrijke rol. Het herkennen van dit oordeel is een lastig proces gebleken. Soms is de toon van het bericht als geheel positief te noemen, maar wordt deze toon niet specifiek gebruikt bij de beschrijving van veteranen. Het omgekeerde geval bleek vaker voor te komen. De toon van een bericht als geheel was dan negatief, maar die negatieve bewoordingen sloegen nooit rechtstreeks op de veteranen in kwestie. Zoals in de methodiek beschreven werd, is binnen dit onderzoek gekozen voor het vastleggen van het oordeel dat over de veteranen in kwestie geveld wordt.

Logischerwijs zijn de dagen rondom bevrijdingsdag niet de meest geschikte dagen om negatieve berichten over veteranen een plaatsje in de krant te geven. Doorgaans wordt verslag gedaan van herdenkingen en de daarop volgende festiviteiten. Een analyse van de verschillende oordelen door de jaren heen levert het volgende beeld op:

Figuur 4.8: Oordeel over veteranen door de jaren heen

Zoals te zien is in figuur 4.8, overheersen de berichten die neutraal van toon zijn wat de veteranen in kwestie betreft. Enkel negatieve bewoordingen over veteranen kwamen niet voor. Berichten zijn, naar de beschreven methode,

als genuanceerd bestempeld wanneer er nadrukkelijk meerdere kanten van een

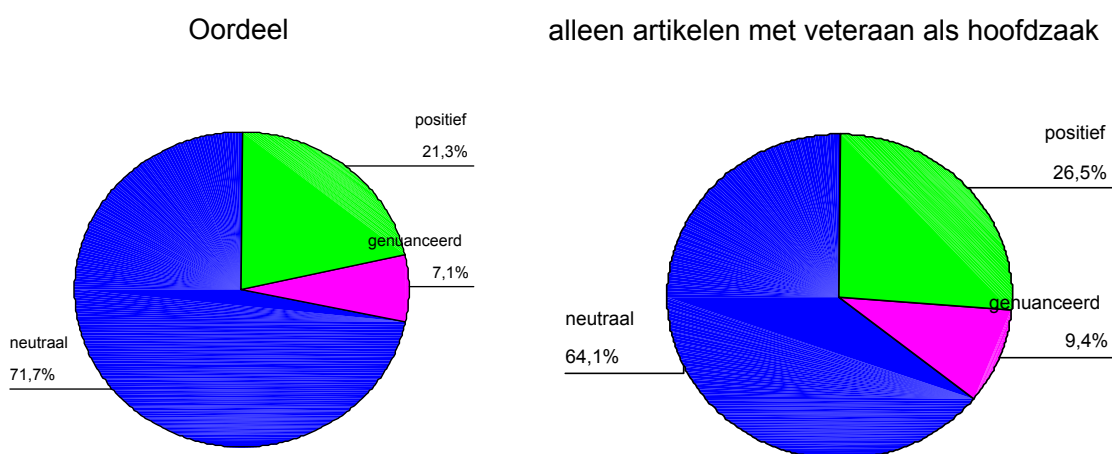
verhaal belicht werden. In het overgrote deel van de gevallen sprak de journalist geen oordeel uit en beschreef slechts de situatie zoals deze was. Dit wil dus niet zeggen dat er geen negatieve gebeurtenissen beschreven zijn. Deze kwamen wel degelijk aan bod, maar er werd nooit met negatieve bewoordingen over de veteranen gesproken.

Van veranderende oordelen is eigenlijk geen sprake. Het enige dat opvalt zijn de lustrumvieringen van bevrijdingsdag waar in de berichtgeving een iets groter aandeel positieve beoordelingen voorkomt. In de meer recente jaren die onderzocht zijn, komen relatief iets meer positieve berichten voor dan eind jaren '80 en begin jaren '90 van de vorige eeuw. Een duidelijke verandering is het niet, want 1998 en 2001 passen bijvoorbeeld niet in deze trend.

§ 4.4.2 Variabelen gerelateerd aan positief oordeel

Ook bij het oordeel dat de journalist al dan niet velt over de veteranen, is de rol van de veteranen in het bericht van groot belang. Daarom is in twee cirkeldiagrammen uiteen gezet hoe het met deze oordelen gesteld is. In het linker diagram zijn alle artikelen meegenomen in de berekening. Het rechter diagram bevat alleen de berichten waarin de veteranen de hoofdzaak zijn.

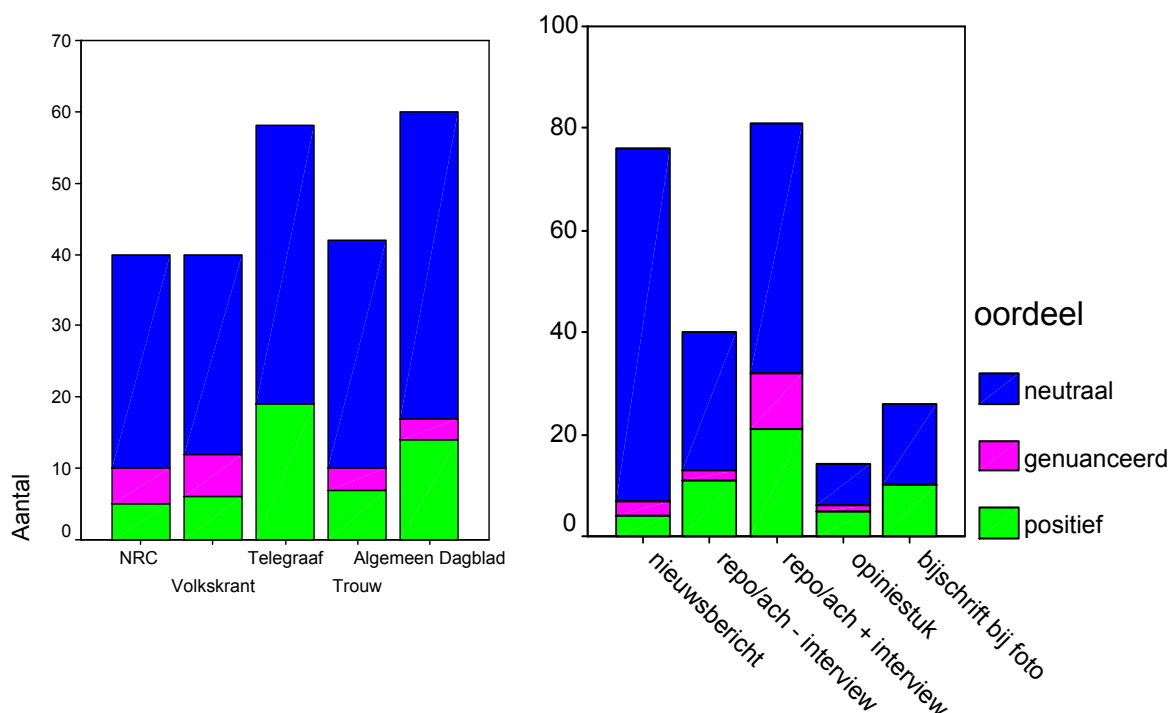
Figuur 4.9: Oordeel over veteranen gecombineerd met veteraan als hoofd- of bijzaak

Wat direct opvalt, is de toename van het percentage berichten met een positief oordeel. Bij berichten die specifiek over veteranen gaan is de kans dus groter dat er een positief oordeel gegeven wordt over veteranen dan bij berichten waarin zij niet per sé de hoofdzaak zijn. Ook het gegeven dat een veteraan zelf als bron wordt aangehaald, hangt positief samen met de aanwezigheid van een positief oordeel. De figuur die dit illustreert is te vinden in bijlage 2.

Mogelijk hangen deze bevindingen samen met andere kenmerken van artikelen waarin veteranen positief beoordeeld worden. Om dat te controleren is het oordeel gekoppeld aan verschillende andere variabelen, waaronder de krant waarin het artikel verscheen en het genre waar het artikel toe gerekend wordt.

Figuur 4.10: Oordeel gecombineerd met krant en genre artikel

De *Telegraaf* blijkt in vergelijking met de andere kranten het vaakst een positief oordeel te vellen. Bovendien zijn positieve oordelen volgens figuur 4.10 vooral in reportages, opiniestukken en bijschriften bij foto's te vinden. Deze artikelkenmerken blijken in sterke mate overeen te komen met de kenmerken van artikelen met de stereotypering held. Om te controleren of dit vermoeden klopt, is de aanwezigheid van de stereotypering held in een kruistabel gecombineerd met de aanwezigheid van een positief oordeel. Dit levert het volgende overzicht op:

Figuur 4.11: Oordeel in combinatie met stereotypering held

		oordeel			Total
		positief	genuanceerd	neutraal	
aanwezigheid	Nee	6	14	135	155
stereotypering held	Ja	45	3	37	85
Total		51	17	172	240

Zoals valt af te lezen uit figuur 4.11, hangt een positief oordeel in het bericht inderdaad samen met de aanwezigheid van de stereotypering held. Van het totale aantal berichten bevat 21,3% (51 van de 240 berichten) een positief oordeel. Binnen de 'helden-artikelen' is dit percentage aanzienlijk hoger, namelijk 52,9 (45 van de 85 artikelen). Ook bekeken vanuit de stereotypering held is de relatie aan te tonen. Van het totale aantal berichten bevat 35,4% de stereotypering held. Binnen de artikelen met een positief oordeel ligt dit percentage op 88,2 (45 van de 51 berichten).

Enerzijds is het geen verassing dat de aanwezigheid van de stereotypering held en een positief oordeel onderling samenhangen. Toch is dit niet geheel vanzelfsprekend. De stereotypering held is namelijk toegekend op het moment dat de nadruk gelegd werd op ‘heldendaden’. Dit houdt niet automatisch in dat de journalist zich ook zelf ‘uitspreekt’ over deze heldendaden. Een beschrijving hiervan is heel goed mogelijk zonder een oordeel te vellen. Beide mogelijkheden blijken overigens ook voor te komen, want het onderlinge verband tussen de twee variabelen is zeker niet als perfect te omschrijven.

Je kunt wel spreken van een wonderbaarlijke spijziging want tien dagen lang regent het bijna letterlijk voedsel uit de hemel. (...)De vliegtuigdroppers brengen om de vijf jaar een bezoek aan ons land, waarbij er een ontroerend en emotioneel weerzien is van deze helden.

Uit: de Telegraaf – 5 mei 2000

De verschillen tussen berichtgeving rond veteranendag en rond bevrijdingsdag zijn al in eerdere (sub)paragrafen besproken. Wat echter niet eerder geanalyseerd werd, is het verschil in gevelde oordelen. De gegevens van bevrijdings- en veteranendag zijn daarom opnieuw naast elkaar gelegd. Dit resulteert in figuur 4.12.

Figuur 4.12: *Oordeel op bevrijdingsdag in vergelijking met oordeel op veteranendag*

	Bevrijdingsdag		Veteranendag	
Positief	49	23,3%	2	6,7%
Genuanceerd	16	7,6%	1	3,3%
Neutraal	145	69%	27	90%
Totaal	210	100%	30	100%

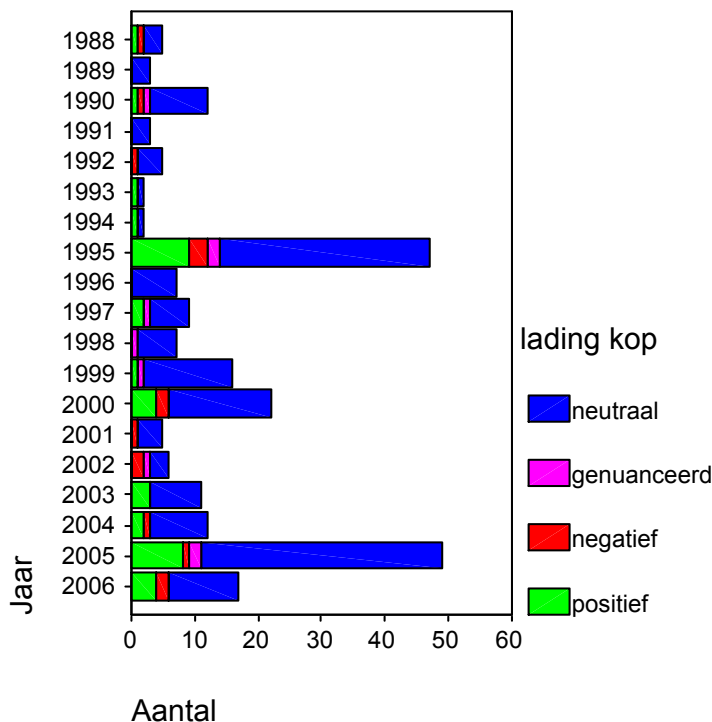
Wat direct opvalt is het verschil in percentages bij de positieve oordelen. Rond bevrijdingsdag ligt dit op 23,3 terwijl het bij veteranendag slechts 6,7 bedraagt. Een mogelijke verklaring hiervoor is het toelichtende karakter van de artikelen rond veteranendag. Omdat de dag voor de eerste of tweede keer voorkwam ten tijde van de berichtgeving, vonden journalisten het wellicht van groter belang om uit te leggen wat de aanleiding was en hoe deze dag werd ingevuld. Bij de tweede edities werden er bovendien nogal wat wijzigingen ten opzichte van de eerste editie doorgevoerd, wat uitleg opnieuw rechtvaardigde. Dit is slechts een mogelijke verklaring.

Het positieve oordeel hangt, zoals in de alinea hiervoor besproken werd, vaak samen hangt met de stereotypering held. Deze stereotypering held kwam zowel op veteranendag als op bevrijdingsdag in vergelijkbare mate voor. Toch is er in het oordeel en groot verschil tussen bevrijdings- en veteranendag. Een verklaring hiervoor is niet direct beschikbaar en zou uit nader onderzoek moeten blijken.

§ 4.4.3 Koppen

Een aparte analyse is gemaakt met betrekking tot de koppen boven de berichten. De figuur die hieruit ontstaat (figuur 4.13) laat zien dat er bij de koppen wel negatieve varianten voorkomen. Voorbeelden van negatieve bewoordingen in koppen zijn: ‘vergeten veteranen’ en ‘verweesde veteranen’. Zoals duidelijk valt op te merken, worden veteranen hier niet negatief beoordeeld, maar worden bewoordingen gebruikt die in de praktijk over voor hen negatieve zaken gaan. Bij de koppen is de lading vastgelegd, waar het bij de artikelen in het geheel om de beoordeling ging.

Figuur 4.13: Lading kop door de jaren heen

Ook hier is, evenals in figuur 4.8, geen duidelijke ontwikkeling waar te nemen. Belangrijk om te vermelden is het feit dat bij het coderen van de koppen onderscheid is gemaakt tussen koppen die rechtstreeks over veteranen gingen en koppen die op een min of meer verwant onderwerp sloegen. Over het geheel gezien slaat de kop van de onderzochte artikelen in 65,8% van de gevallen direct op veteranen. Dit

percentage ligt iets lager dan het percentage artikelen dat veteranen als hoofdzaak heeft. Dat percentage bedraagt namelijk 70,8.¹⁰

Om figuur 4.13 op te stellen zijn alle positieve koppen samengevoegd, alle negatieve, alle genuanceerde en alle neutrale. Het onderscheid van veteraan als hoofd- of bijzaak is hierin dus niet meegenomen.

Het op verschillende manieren hercoderen van de variabele ‘lading kop’ geeft inzicht in het verschil tussen berichten met of zonder een positieve kop. Opvallend hierbij is de relatie tussen een positieve kop en een artikel dat veteranen positief beoordeelt. Dit wordt getoond in de volgende kruistabel:

¹⁰ De bijbehorende figuur is terug te vinden in bijlage 2

Figuur 4.14: Lading kop in combinatie met oordeel

		lading van de kop mbt vetera(a)n(en)		Total
		niet positief	positief	
oordeel	positief	34	17	51
	genuanceerd	16	1	17
	neutraal	153	19	172
Total		203	37	240

De aanduiding ‘niet positief’ wil zeggen dat dit een samenvoeging is van negatief, genuanceerd en neutraal. Artikelen

die een positief oordeel over veteranen bevatten, hebben in tweederde van de gevallen geen positieve kop. Dit lijkt een vreemde bevinding, omdat verwacht mocht worden dat bij een artikel met een positief oordeel ook een positieve kop hoort. Wanneer het echter in perspectief van het totale aantal artikelen bekeken wordt, leveren deze cijfers een ander beeld op. Over het geheel gezien is maar 15,4% van de koppen positief (37 van de 240). Bij de artikelen met een positief oordeel is dit percentage gestegen tot 33. Ook vanuit het oordeel geredeneerd blijkt de positieve relatie te bestaan: In totaal bevat 21,3% van alle artikelen een positief oordeel (51 van de 240). Bij de artikelen met een positieve kop stijgt dit percentage naar 45,9 (17 van de 37).

De stereotypering held blijkt positief gerelateerd aan de lading van de kop van het artikel. Misschien niet opzienbarend, maar eerder hypothese bevestigend blijkt dat deze twee eigenschappen van een artikel relatief vaak samengaan. Tegelijkertijd betekent dit dat de voorwaarden die het voorkomen van een stereotypering positief bleken te beïnvloeden, ook van toepassing zijn op het voorkomen van een positieve kop. Zo komt een positieve kop veruit het meest voor in *De Telegraaf*, boven een relatief lang artikel met als genre een reportage met interview.¹¹

Negatieve koppen komen relatief het meest voor in het *NRC Handelsblad*. Het verschil met andere kranten is echter niet zo groot als bij positieve koppen. Net als positieve koppen, blijken ook negatieve koppen vooral voor te komen boven reportages met interview. Deze bevinding lijkt tegenstrijdig, maar kan verklaard worden uit het feit dat negatieve koppen, zoals toegelicht, geen negatief oordeel bevatten, maar enkele negatieve bewoordingen. Het kan bijvoorbeeld een citaat zijn van een veteraan die misschien zelfs wel positief beoordeeld wordt, maar een uitspraak deed over een negatieve gebeurtenis, waardoor de kop negatief klinkt. Wellicht hebben deze bewoordingen invloed op de manier waarop lezers een bericht interpreteren. Een kop geeft namelijk een krachtig signaal. In het geval van veteranen zou een kop met negatieve bewoordingen al snel zielig of zeurderig kunnen

Veinzen met een voetbalmedaille:
Veteranen proberen soms hun
heldenverleden op te vijzelen.
Uit: NRC Handelsblad – 6 mei 2004

¹¹ De bijbehorende figuren zijn terug te vinden in bijlage 2

overkomen. Dit terwijl in het artikel zelf zeker geen sprake is van een negatieve beoordeling. De relatie met interpretatie door lezers zou in vervolgonderzoek gelegd kunnen worden om dit effect te meten.

In artikelen met een negatieve kop komen veteranen zelf relatief vaak aan het woord. Ook dit lijkt te duiden op onvrede met de situatie zoals deze is. Ondanks het feit dat veteranen niet negatief beoordeeld worden, is de kop toch negatief van toon. Opnieuw zou vervolgonderzoek het mogelijk kunnen maken hier verdere conclusies aan te verbinden.

Omdat de analyse van koppen op andere wijze is uitgevoerd dan de analyse van het bericht als geheel, kunnen niet automatisch dezelfde conclusies aan de uitkomsten verbonden worden. Strikt genomen had de analyse van de koppen misschien niet eens onder de paragraaf oordeel mogen vallen. Toch valt wel te rechtvaardigen dat de subparagraaf juist hier geplaatst is. Een kop biedt namelijk wel degelijk houvast bij het interpreteren, en dus beoordelen, van een bericht. Het gaat dan niet om het oordeel dat de journalist velt, zoals besproken in § 4.4.2, maar om het oordeel waartoe de lezer wellicht wordt verleid bij het interpreteren van het bericht. Zoals al in het theoretisch kader toegelicht, zou dit onderzoek aangevuld moeten worden met publieksonderzoek over de interpretatie van de berichtgeving. Deze en andere aanbevelingen voor vervolgonderzoek zullen besproken worden in de discussie. Deze volgt na de conclusie van de in dit hoofdstuk gepresenteerde resultaten.

5. Conclusie

In dit slothoofdstuk worden alle bevindingen uit het onderzoek bij elkaar gevoegd. Allereerst wordt de probleemstelling besproken. Vervolgens worden de antwoorden die dit opgeleverd heeft, gekoppeld aan de theoretische begrippen die de basis van het onderzoek vormen. Tekortkomingen van het onderzoek en suggesties voor vervolgonderzoek vormen de discussie waarmee het geheel afgesloten wordt.

§ 5.1 Probleemstelling

De probleemstelling die in dit onderzoek centraal stond luidt als volgt: Welke beelden van veteranen worden geschetst in berichtgeving in kranten rond bevrijdings- en veteranendag? Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn vier deelvragen beantwoord. De belangrijkste conclusies die uit de beantwoording van deze deelvragen naar voren zijn gekomen, worden hieronder kort samengevat. Gezamenlijk bieden deze conclusies een antwoord op de hoofdvraag.

Door de jaren heen is de aandacht voor veteranen rond bevrijdingsdag enigszins toegenomen. Een constant stijgende lijn vormt het aantal berichten per jaar echter niet. De lustrumvieringen van vijf mei zorgen voor aanzienlijk meer berichten over veteranen dan de jaren ertussen. In deze jaren zijn dan ook pieken te zien, waarbij de piek in 1995 ruim boven de rest uitsteekt. In dat jaar werd gevierd dat Nederland precies vijftig jaar geleden bevrijd werd van de bezetting in de Tweede Wereldoorlog. Na dit jubileumjaar is een verandering waar te nemen in de berichtgeving. Artikelen worden beduidend langer, veteranen komen vaker zelf aan het woord en zijn vaker het belangrijkste onderwerp in het bericht. Deze bevinding staat naast het gegeven dat de viering van 5 mei sinds 1996 in het teken van een jaarlijks wisselend thema staat. Bovendien zijn kranten in de loop van de tijd dikker geworden, wat de mogelijkheden voor berichten over veteranen logischerwijs heeft doen toenemen. Ten slotte zou ook de toegenomen aandacht vanuit de overheid voor veteranen (beleid) oorzaak kunnen zijn van de grotere rol die veteranen rond bevrijdingsdag zijn gaan spelen in het nieuws. Een vergelijking met andere nieuwsonderwerpen zou moeten uitwijzen of deze ontwikkelingen specifiek aan berichtgeving over veteranen toegeschreven kunnen worden. Nadat het defilé verplaatst werd van Wageningen naar Den Haag, een laatste wens van prins Bernhard, is de aandacht rond 5 mei sterk afgenomen.

Sinds 2005 wordt op de geboortedag van prins Bernhard, 29 juni, veteranendag gevierd. Dit 'nationale cadeau' aan alle Nederlandse veteranen is uiteraard ook bij de media niet onopgemerkt gebleven. De berichtgeving gaat op deze dag specifiek over veteranen, waar zij rond bevrijdingsdag de aandacht vaak moesten delen met andere onderwerpen, verwant aan de thema's als bevrijding en vrijheid. Veteranen staan rond veteranendag in het middelpunt van de

belangstelling. Ze komen bijvoorbeeld ook vaker aan het woord dan rond bevrijdingsdag het geval is. Bovendien gaat het nu vrijwel alleen om Nederlandse veteranen en wordt de aandacht niet meer grotendeels opgeslokt door buitenlandse veteranen die Nederland in 1945 bevrijdden. Wat de positie van de Nederlandse veteranen betreft, en dan met name de 'jonge' veteranen van vredesmissies, is aandacht van kranten dus waarschijnlijk rond veteranendag dan dat het was rond bevrijdingsdag. Erg verrassend is dit overigens niet. Bevrijdingsdag richt zich sinds 1996 dan misschien op vrijheid in plaats van op bevrijding, deze dag blijft onlosmakelijk verbonden met de Tweede Wereldoorlog. Dit alleen al door de datum waarop bevrijdingsdag plaatsvindt.

Het feit dát er aandacht is voor veteranen, zegt nog niet dat dit ook in positieve zin is. Toch lijkt de vrees voor negatieve beeldvorming over veteranen in de berichtgeving rond bevrijdings- en veteranendag niet gegrond. Uit de resultaten van de analyse blijkt namelijk dat wanneer er sprake is van een stereotypering van de veteraan, dit voornamelijk om de stereotypering held gaat. Niet alleen de bevrijders uit de Tweede Wereldoorlog, ook de veteranen uit diverse andere missies worden in ruim een derde van alle artikelen als 'helden' beschreven. In veel mindere mate komen ook de 'gezondheidsslachtoffers' en de 'slachtoffers van miskennis' aan bod. In het voorkomen van deze stereotypingen blijken veteranen overigens zelf ook niet helemaal vrij te pleiten. In veel van de artikelen waarin stereotypingen te vinden zijn, worden de veteranen namelijk zelf aan het woord gelaten. Zij stimuleren het ontstaan van stereotypingen zelf, of dit nu bewust of onbewust is.

Uiteindelijk vormt de journalist het artikel. Hierbij is het mogelijk dat bewust of onbewust iets van een oordeel over de situatie, en met name over de veteranen in kwestie, in het artikel verpakt wordt. Voor negatieve oordelen hoeven veteranen rond de onderzochte periodes absoluut niet bang te zijn. Hoe het zit met andere dagen in het jaar zal uit ander onderzoek moeten blijken. Uitgesproken positief zijn de journalisten overigens ook niet over veteranen. Rond bevrijdingsdag wordt nog bijna in een kwart van de gevallen positief geoordeeld over veteranen, maar rond veteranendag ligt dit percentage aanzienlijk lager en is de berichtgeving in het overgrote deel van de gevallen neutraal te noemen. Deze neutrale toon is niet altijd af te lezen uit de gebruikte kop. Bij de analyse van de koppen is gekeken naar de toon die gebruikt is. Hierin blijkt soms wel degelijk iets door te klinken wat negatief is voor de veteranen in kwestie. De uitwerking die zo'n kop heeft op de lezer, zou een interessant onderwerp van studie zijn.

Wanneer al deze bevindingen gecombineerd worden, mag geconcludeerd worden dat er vanuit het perspectief van de veteranen weinig reden tot klagen is. De aandacht die kranten aan hen besteden, is overwegend neutraal. In de gevallen dát er een oordeel gegeven wordt, is dit positief en vaak in combinatie met de

stereotypering held. Bovendien neemt de aandacht toe en zijn zij, in vergelijking met jaren geleden, vaker de hoofdzaak van het bericht en vaker zelf aan het woord.

§ 5.2 Terugkoppeling naar theorie

Het theoretisch kader vormde het startpunt voor de analyse van krantenberichten. De basis voor theorieën over beeldvorming bleek te liggen in de begrippen cultuur en communicatie. Cultuur als altijd aanwezige invloedfactor en communicatie als de kern van alle pogingen om in de persoonlijke context samen te leven met alles en iedereen die deel uitmaakt van die context. Alles waar een mens mee geconfronteerd wordt, moet geduid worden om er betekenis aan te kunnen geven. Zo vormt ieder voor zich een werkelijkheid die er toe doet.

Net als iedere vorm van communicatie, worden ook berichten over veteranen door de ontvanger geïnterpreteerd volgens eigen overtuigingen. Zowel de journalist als de krantenlezer heeft een eigen perspectief dat van invloed is op de manier waarop met de informatie wordt omgegaan. Door berichtgeving te analyseren, is gezocht naar de diverse perspectieven van journalisten. Zo blijken zij in toenemende mate berichten met veteranen in de hoofdrol te schrijven. In de jaren dat er veel georganiseerd wordt rond bevrijdingsdag, nemen zij deze vergrote aandacht over door meer berichten te schrijven. Communicatie als ritueel, geïntroduceerd door James Carey is hierin terug te zien bij berichtgeving over veteranen. Maar ook de uitleg van Macrae et al. (1993) over het feit dat stereotypingen een gesimplificeerd beeld van de werkelijkheid bieden, is zichtbaar. Niet voor niets blijkt de berichtgeving in een populaire krant als *De Telegraaf* veruit het meeste stereotypingen te bevatten.

Niet elke wetenschappelijke theorie is direct te koppelen aan onderzoeksresultaten. Dit betekent zeker niet dat deze theorieën geen bijdrage zouden kunnen leveren aan het onderzoek. De *encoding/decoding* theorie van Stuart Hall is bijvoorbeeld niet direct zichtbaar te maken in onderzoek naar berichtgeving in kranten. Om dit wel mogelijk te maken, zouden journalisten en lezers de te onderzoeken eenheden moeten zijn in plaats van de berichten. Deze en andere suggesties voor vervolgonderzoek worden besproken in de volgende paragraaf. Toch completeren theorieën als deze wel het beeld dat in dit onderzoek geschetst is rond het proces van beeldvorming.

§ 5.3 Discussie

Geen onderzoek is perfect. Ook bij dit onderzoek zijn kanttekeningen te plaatsen. De discussie over het analyseren van de toon van berichtgeving is een voorbeeld hiervan. Zoals al is toegelicht, is binnen dit onderzoek gekozen voor het vastleggen van het oordeel dat de journalist al dan niet velt over de veteranen in het bericht. Bij analyse van de koppen is gekozen voor het vastleggen van de betekenis van de kop

voor veteranen. Beter was geweest wanneer beide teksteigenschappen voor zowel de kop als het bericht vastgelegd waren. Gezien het aantal te coderen berichten was dit echter binnen dit onderzoek niet mogelijk.

De vergelijking tussen bevrijdings- en veteranendag is binnen dit onderzoek niet optimaal geweest, doordat veteranendag slechts twee keer heeft plaatsgevonden. Het is waarschijnlijk dat de berichtgeving anders van aard is bij een evenement dat nieuw is, in vergelijking met een evenement dat al vele jaren in vergelijkbare vorm gehouden is. Bovendien is bevrijdingsdag binnen de te onderzoeken periode twee keer van opzet veranderd. Vanaf 1996 wordt gewerkt met een jaarlijks wisselend thema en wordt de nadruk gelegd op inhoud van het begrip vrijheid. De tweede keer vond plaats vanaf 2006 omdat sinds dat jaar het veteranendefilé niet meer op de gebruikelijke wijze in Wageningen gehouden werd (Eigenlijk zette deze verandering al in 2005 in, toen prins Bernhard overleden was en prins Willem Alexander voor de gelegenheid zijn grootvader verving). Over enkele jaren zou eenzelfde vergelijking misschien afwijkende resultaten opleveren.

Zoals al meerdere keren is aangegeven, staat dit onderzoek niet op zichzelf. Het maakt deel uit van een groter geheel van onderzoek, uitgevoerd door of in opdracht van het Veteraneninstituut. Vooral publieksonderzoek zou een welkome aanvulling vormen op de resultaten die uit dit onderzoek zijn voortgekomen. De invloed van negatieve koppen op interpretatie van het bericht vormt bijvoorbeeld een interessante probleemstelling. Vergelijkbaar onderzoek is wellicht al eens uitgevoerd met betrekking tot andere nieuwsonderwerpen maar voor zover bekend nog niet met betrekking tot veteranen. Ook gesprekken met journalisten kunnen verdiepende inzichten geven. Tijd en gelegenheid ontbraken om binnen deze onderzoeksperiode aanvullende informatie te verkrijgen. Wellicht kunnen anderen deze aanvulling alsnog verzorgen.

Met bovenstaande suggesties voor vervolgonderzoek wordt deze wetenschappelijke verkenning van berichtgeving over veteranen afgesloten. Uiteraard zijn er veel meer suggesties te doen. Het onderzoek naar beeldvorming over veteranen staat nog in de kinderschoenen. Bovendien is elk onderzoek tijdgebonden. Over enkele jaren zal het aantal 'oude' veteranen nog verder zijn afgenomen. De 'helden' zullen vervangen worden door nieuwe generaties. Zij zullen op hun eigen manier, vanuit hun eigen culturele context, invulling geven aan het veteraanschap. Zal de maatschappij hen als de nieuwe 'helden' ontvangen? We lezen het vanzelf in de krant.

Overzicht van bronnen

Literatuur:

- Carey, J.W. 1989. *Communication as Culture. Essays on Media and Society*. New York: Routledge.
- Elands, M. 2005. Verschuivende Beelden. Het imago van Nederlandse veteranen na WO2. *Carré* 6, 16-18.
- Elands, M. 2005. Veteranenbeleid in vogelvlucht, 1990-2005. *Carré* 6, 6-8.
- Entman, R.M. 1993. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication* 43 (4), 51-58.
- Gamson, W.A., Croteau, D., Hoynes, W. & Sasson, T. 1992. Media Images and the Social Construction of Reality. *Annual Review of Sociology* 18, 373-393.
- Gauntlett, S. 2006. *Media, Gender and Identity. An introduction*. London, New York: Routledge (3e druk, 1e oorspronkelijke uitgave 2002).
- Hilton, J.L. & Hippel, W. van. 1996. Stereotypes. *Annual Review of Psychology* 47, 237-271.
- Macrae, C.N., Milne, A.B. & Bodenhausen, G.V. 1993. Stereotypes as Energy-Saving Devices: A Peek Inside the Cognitive Toolbox. *Journal of personality and social psychology* 66 (1), 37-47.
- Pillai, P. 1992. Rereading Stuart Hall's Encoding/Decoding Model. *Communication Theory* 2 (3), 221-233.
- Poecke, L. van. 1979. Culturele Indicatoren (III): Gerbner: het systeem is de boodschap. *Communicatie* 9 (1), 6-12.
- Scheufele, D.A. 1999. Framing as a Theory of Media Effects. *Journal of Communication* 49 (1), 103-122.
- Severin, W.J. & Tankard, J.W. 2001. *Communication Theories. Origins, Methods, and Uses in the Mass Media*. New York: Longman (5e herziene druk, 1e oorspronkelijke uitgave 1979).
- Shoemaker, P.J. & Reese, S.D. 1996. *Mediating the Message. Theories of Influences on Mass Media Content*. New York: Longman (2e herziene druk, 1e oorspronkelijke uitgave 1991).
- Tennekes, J. 1990. *De Onbekende Dimensie: Over Cultuur, Cultuurverschillen en Macht*. Apeldoorn: Garant.
- Wester, F. 2006. Inleiding. In: F. Wester et al. (red.). *Inhoudsanalyse: theorie en praktijk*. Deventer: Kluwer, 11-44.

Websites:

Achtergronden bij bevrijdings- en veteranendag:

<http://www.veteranendag.nl>, geraadpleegd 26 juni 2007.

<http://www.herdenkenenvieren.nl>, geraadpleegd 10 januari 2007.

Online woordenboek:

<http://www.vandale.nl>, geraadpleegd 5 maart 2007.

Informatie van het Ministerie van Defensie:

http://www.mindef.nl/personeel/oud_medewerkers/veteranen, geraadpleegd 25 juni 2007

http://www.mindef.nl/actueel/nieuws/2006/12/20061229_nosnieuwspersoon.aspx, geraadpleegd 2 januari 2007.

Software:

SPSS for Windows. Release 11.0.1 (15 nov 2001). Standard Version.

Digitale bron:

LexisNexis, onderdeel van Reed Elsevier NV. Beschikbaar via de Erasmus Universiteit Rotterdam. <http://maatwerk.lexisnexis.nl/ln/Erasmus/>

Bijlage 1: Codeerschema

De schuin- en vetgedrukte woorden geven de variabelen aan.

Nummer

Datum

- *Dag*
- *Maand*
- *Jaar*

Naam medium

- NRC
- Volkskrant
- Telegraaf
- Trouw
- Algemeen Dagblad

Naam verslaggever / persbureau / redactie

- door onze verslaggever (oid)
- persbureau ANP
- naam verslaggever
- onbekend

Aantal woorden

- < 250
- 250-500
- 501-750
- 751-100
- 1001-1250
- > 1250

Genre

- Nieuwsbericht
- Reportage / achtergrondartikel zonder interview
- Reportage /achtergrondartikel met interview
- Ingezonden brief
- Opiniestuk
- Column
- Hoofdredactioneel commentaar
- Bijschrift bij foto

Missie

- Tweede Wereldoorlog
- Nederlands-Indie
- Nieuw-Guinea
- Korea
- Geen missie genoemd
- Meerdere missies
- Libanon
- Joegoslavië
- Irak
- ... (indien andere missies genoemd worden, worden deze toegevoegd)

Soort veteraan

- Oud
- Jong
- Onbekend
- Beide

Thema.

- ***Gezondheid***
- ***Herdenking***
- ***Misdrijf***
- ***Oorlogsmisdaden***
- ***Miskenning***
- ***Erkenning/ waardering***
- ***Veteranenbeleid***
- ***Reconstructie***

Focus

- macroniveau
- mesoniveau
- microniveau
- geen van allen

Aantal bronnen

Soort bron.

- *Veteraan*
- *Woordvoerder veteraangerelateerde instelling*
- *Deskundige*
- *Burger*
- *Ministerie van defensie*
- *Overige ministeries en overheidsinstellingen*
- *Kamerleden*
- *Oud-politici*
- *Vakbonden*
- *Familie / bekenden van veteraan*
- *Overig*

Nationaliteit vetera(a)n(en)

- Nederlands
- Buitenlands
- Beide
- Onbekend

Aandacht

- Veteraan is hoofdzaak
- Veteraan is bijzaak

Paginanummer

Aanwezigheid Bernhard

- Niet aanwezig
- Wel aanwezig

Stereotypering veteraan

- *Held*
- *Dader*
- *Oorlogsmisdadiger*
- *Gezondheidsslachtoffer*
- *Slachtoffer miskennis*
- *Neutraal*

Oordeel

- Positief
- Negatief
- Genuanceerd
- Neutraal

Lading kop

- Positief
- Negatief
- Genuanceerd
- Neutraal
- Niet over veteraan maar positief
- Niet over veteraan maar negatief
- Niet over veteraan maar genuanceerd
- Niet over veteraan maar neutraal

Bijlage 2. Extra figuren

Als toevoeging bij de resultatensectie volgen hier figuren waarvoor geen ruimte is gemaakt in de tekst. Ingedeeld per (sub)paragraaf dienen deze figuren ter onderbouwing van de gegevens, zoals deze in de tekst zijn verwerkt.

Bij § 4.2.1 Aandacht

Veteranendag:

aandacht voor veteraan in geheel bericht

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid veteraan is hoofdzaak	29	96,7	96,7	96,7
veteraan is bijzaak	1	3,3	3,3	100,0
Total	30	100,0	100,0	

Nationaliteit veteranen * aandacht voor veteraan in geheel bericht Crosstabulation

			aandacht voor veteraan in geheel bericht		Total
			veteraan is hoofdzaak	veteraan is bijzaak	
Nationaliteit veteranen	Nederlands	Count	28	1	29
		% within Nationaliteit veteranen	96,6%	3,4%	100,0%
		% within aandacht voor veteraan in geheel bericht	96,6%	100,0%	96,7%
		% of Total	93,3%	3,3%	96,7%
	beide	Count	1		1
		% within Nationaliteit veteranen	100,0%		100,0%
		% within aandacht voor veteraan in geheel bericht	3,4%		3,3%
		% of Total	3,3%		3,3%
Total		Count	29	1	30
		% within Nationaliteit veteranen	96,7%	3,3%	100,0%
		% within aandacht voor veteraan in geheel bericht	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	96,7%	3,3%	100,0%

aantal woorden

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid < 250	9	30,0	30,0	30,0
250-500	5	16,7	16,7	46,7
501-750	9	30,0	30,0	76,7
751-1000	6	20,0	20,0	96,7
> 1250	1	3,3	3,3	100,0
Total	30	100,0	100,0	

paginanummer in krant

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 0	1	3,3	3,3	3,3
1	3	10,0	10,0	13,3
2	3	10,0	10,0	23,3
3	6	20,0	20,0	43,3
4	5	16,7	16,7	60,0
5	2	6,7	6,7	66,7
7	1	3,3	3,3	70,0
8	1	3,3	3,3	73,3
10	1	3,3	3,3	76,7
11	1	3,3	3,3	80,0
13	1	3,3	3,3	83,3
15	2	6,7	6,7	90,0
19	1	3,3	3,3	93,3
27	1	3,3	3,3	96,7
34	1	3,3	3,3	100,0
Total	30	100,0	100,0	

Bevrijdingsdag:

aandacht voor veteraan in geheel bericht

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid veteraan is hoofdzaak	141	67,1	67,1	67,1
veteraan is bijzaak	69	32,9	32,9	100,0
Total	210	100,0	100,0	

aantal woorden

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid < 250	58	27,6	27,6	27,6
250-500	65	31,0	31,0	58,6
501-750	50	23,8	23,8	82,4
751-1000	21	10,0	10,0	92,4
1001-1250	5	2,4	2,4	94,8
> 1250	11	5,2	5,2	100,0
Total	210	100,0	100,0	

Nationaliteit veteranen * aandacht voor veteraan in geheel bericht Crosstabulation

			aandacht voor veteraan in geheel bericht		Total
			veteraan is hoofdzaak	veteraan is bijzaak	
Nationaliteit veteranen	Nederlands	Count	29	7	36
		% within Nationaliteit veteranen	80,6%	19,4%	100,0%
		% within aandacht voor veteraan in geheel bericht	20,6%	10,1%	17,1%
		% of Total	13,8%	3,3%	17,1%
	Buitenlands	Count	68	9	77
		% within Nationaliteit veteranen	88,3%	11,7%	100,0%
		% within aandacht voor veteraan in geheel bericht	48,2%	13,0%	36,7%
		% of Total	32,4%	4,3%	36,7%
	beide	Count	20	17	37
		% within Nationaliteit veteranen	54,1%	45,9%	100,0%
		% within aandacht voor veteraan in geheel bericht	14,2%	24,6%	17,6%
		% of Total	9,5%	8,1%	17,6%
niet genoemd	Count	24	36	60	
	% within Nationaliteit veteranen	40,0%	60,0%	100,0%	
	% within aandacht voor veteraan in geheel bericht	17,0%	52,2%	28,6%	
	% of Total	11,4%	17,1%	28,6%	
Total	Count	141	69	210	
	% within Nationaliteit veteranen	67,1%	32,9%	100,0%	
	% within aandacht voor veteraan in geheel bericht	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	67,1%	32,9%	100,0%	

paginanummer in krant

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1	48	22,9	23,1	23,1
	2	16	7,6	7,7	30,8
	3	53	25,2	25,5	56,3
	4	12	5,7	5,8	62,0
	5	25	11,9	12,0	74,0
	6	2	1,0	1,0	75,0
	7	16	7,6	7,7	82,7
	8	3	1,4	1,4	84,1
	9	4	1,9	1,9	86,1
	11	1	,5	,5	86,5
	12	1	,5	,5	87,0
	13	3	1,4	1,4	88,5
	14	1	,5	,5	88,9
	15	2	1,0	1,0	89,9
	17	3	1,4	1,4	91,3
	18	1	,5	,5	91,8
	19	1	,5	,5	92,3
	21	4	1,9	1,9	94,2
	24	1	,5	,5	94,7
	25	1	,5	,5	95,2
	27	2	1,0	1,0	96,2
	29	4	1,9	1,9	98,1
	34	1	,5	,5	98,6
	39	1	,5	,5	99,0
	60	1	,5	,5	99,5
	63	1	,5	,5	100,0
	Total	208	99,0	100,0	
Missing	System	2	1,0		
Total		210	100,0		

Bij § 4.2.2 Profiel veteranen

Veteranendag:

soort veteraan

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	oud	1	3,3	3,3	3,3
	jong	1	3,3	3,3	6,7
	onbekend	1	3,3	3,3	10,0
	beide	27	90,0	90,0	100,0
	Total	30	100,0	100,0	

missie

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Nederlands-Indie	1	3,3	3,3	3,3
geen	6	20,0	20,0	23,3
meerdere missies	22	73,3	73,3	96,7
Joegoslavie	1	3,3	3,3	100,0
Total	30	100,0	100,0	

Bevrijdingsdag:

soort veteraan * missie Crosstabulation

			missie				Total
			Tweede Wereldoorlog	Nederlands-Indie	geen	meerdere missies	
soort veteraan	oud	Count	121	3	2	8	134
		% of Total	57,6%	1,4%	1,0%	3,8%	63,8%
	onbekend	Count	3		29	3	35
		% of Total	1,4%		13,8%	1,4%	16,7%
	beide	Count	2		3	36	41
		% of Total	1,0%		1,4%	17,1%	19,5%
Total		Count	126	3	34	47	210
		% of Total	60,0%	1,4%	16,2%	22,4%	100,0%

Bij § 4.2.3 Bronnen

Veteranendag:

aantal bronnen

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 0	3	10,0	10,0	10,0
1	11	36,7	36,7	46,7
2	5	16,7	16,7	63,3
3	2	6,7	6,7	70,0
4	2	6,7	6,7	76,7
5	3	10,0	10,0	86,7
7	2	6,7	6,7	93,3
8	2	6,7	6,7	100,0
Total	30	100,0	100,0	

Bevrijdingsdag:

aantal bronnen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0	56	26,7	26,7	26,7
	1	58	27,6	27,6	54,3
	2	36	17,1	17,1	71,4
	3	23	11,0	11,0	82,4
	4	14	6,7	6,7	89,0
	5	9	4,3	4,3	93,3
	6	5	2,4	2,4	95,7
	7	2	1,0	1,0	96,7
	8	2	1,0	1,0	97,6
	9	2	1,0	1,0	98,6
	10	1	,5	,5	99,0
	12	1	,5	,5	99,5
	17	1	,5	,5	100,0
	Total	210	100,0	100,0	

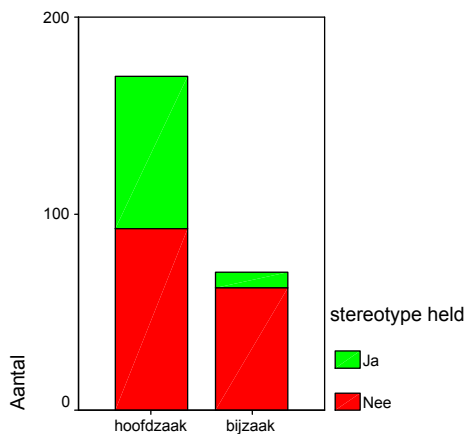
Bij § 4.3.1 Stereotypering held

aanwezigheid stereotypering held

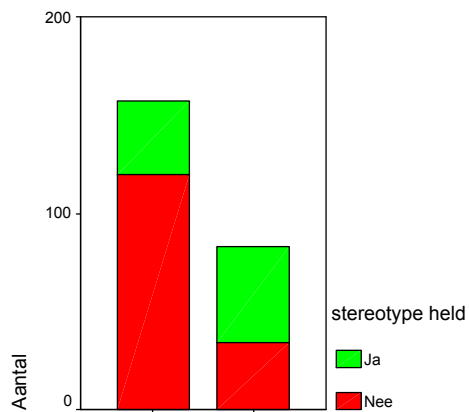
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nee	154	64,2	64,2	64,2
	Ja	86	35,8	35,8	100,0
	Total	240	100,0	100,0	

geen stereotypering?

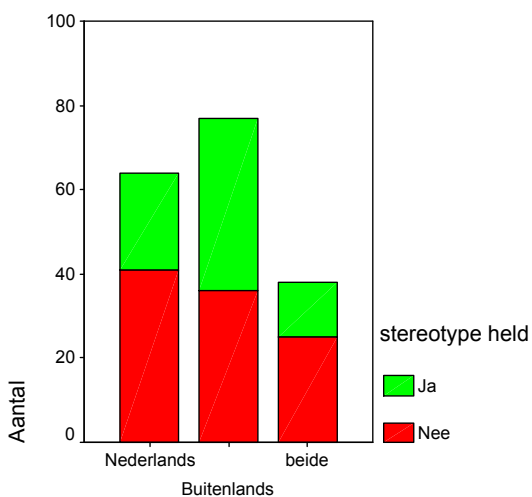
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nee	116	48,3	48,3	48,3
	Ja	124	51,7	51,7	100,0
	Total	240	100,0	100,0	

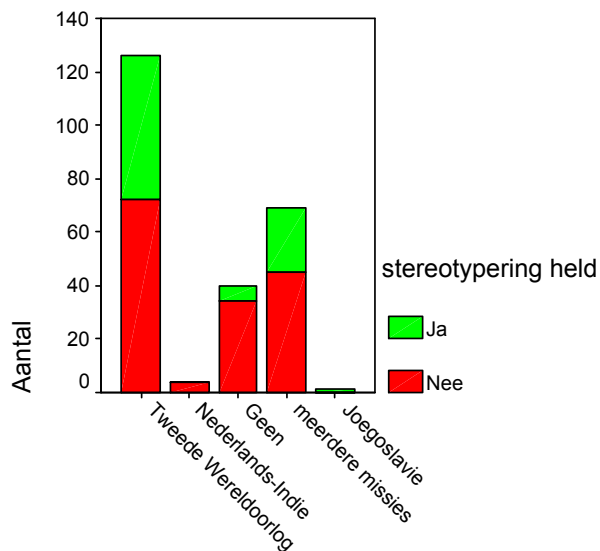
Aandacht voor veteraan

Aanwezigheid bron veteraan

Nationaliteit veteranen

aantal woorden * genre krant Crosstabulation

Count		genre krant						Total	
		nieuwsbericht	reportage/ achtergrond zonder interview	reportage/acht ergond met interview	ingezonden brief	opiniestuk	column		bijschrift bij foto
aantal	< 250	37		1	1	1	1	26	67
woorden	250-500	32	19	14		4	1		70
	501-750	7	15	34		3			59
	751-1000		4	17		6			27
	1001-1250			5					5
	> 1250		2	10					12
Total		76	40	81	1	14	2	26	240

aanwezigheid stereotypering held

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nee	19	63,3	63,3	63,3
	Ja	11	36,7	36,7	100,0
	Total	30	100,0	100,0	

aanwezigheid stereotypering held

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nee	135	64,3	64,3	64,3
	Ja	75	35,7	35,7	100,0
	Total	210	100,0	100,0	

Bij § 4.3.2 Andere stereotypingen

Veteranendag:

aanwezigheid stereotypering gezondheidsslachtoffer

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nee	25	83,3	83,3	83,3
	Ja	5	16,7	16,7	100,0
	Total	30	100,0	100,0	

aanwezigheid stereotypering slachtoffer van miskenning

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nee	26	86,7	86,7	86,7
	Ja	4	13,3	13,3	100,0
	Total	30	100,0	100,0	

Bevrijdingsdag:

aanwezigheid stereotypering gezondheidsslachtoffer

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nee	208	99,0	99,0	99,0
	Ja	2	1,0	1,0	100,0
	Total	210	100,0	100,0	

aanwezigheid stereotypering slachtoffer van miskenning

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nee	188	89,5	89,5	89,5
	Ja	22	10,5	10,5	100,0
	Total	210	100,0	100,0	

**aanwezigheid stereotypering slachtoffer van miskenning *
aanwezigheid bron veteraan Crosstabulation**

Count

		aanwezigheid bron veteraan		Total
		niet	wel	
aanwezigheid stereotypering slachtoffer van miskenning	Nee	148	67	215
	Ja	9	16	25
Total		157	83	240

**missie * aanwezigheid stereotypering slachtoffer van miskenning
Crosstabulation**

Count

		aanwezigheid stereotypering slachtoffer van miskenning		Total
		Nee	Ja	
missie	Tweede Wereldoorlog	115	11	126
	Nederlands-Indie		4	4
	geen	36	4	40
	meerdere missies	63	6	69
	Joegoslavie	1		1
Total		215	25	240

Bij § 4.4.2 Variabelen gerelateerd aan positief oordeel

oordeel * aanwezigheid bron veteraan Crosstabulation

Count

		aanwezigheid bron veteraan		Total
		niet	wel	
oordeel	positief	23	28	51
	genuanceerd	6	11	17
	neutraal	128	44	172
Total		157	83	240

Bij § 4.4.3 Koppen

lading kop hoofd- of bijzaak

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	bijzaak	82	34,2	34,2	34,2
	hoofdzaak	158	65,8	65,8	100,0
Total		240	100,0	100,0	

aandacht voor veteraan in geheel bericht

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	veteraan is hoofdzaak	170	70,8	70,8	70,8
	veteraan is bijzaak	70	29,2	29,2	100,0
	Total	240	100,0	100,0	

**aanwezigheid stereotypering held * lading kop alleen positief
Crosstabulation**

Count

		lading kop alleen positief		Total
		niet positief	positief	
aanwezigheid	Nee	142	13	155
stereotypering held	Ja	61	24	85
Total		203	37	240

krant * lading kop alleen positief Crosstabulation

Count

		lading kop alleen positief		Total
		niet positief	positief	
krant	NRC	37	3	40
	Volkscrant	38	2	40
	Telegraaf	40	18	58
	Trouw	38	4	42
	Algemeen Dagblad	50	10	60
Total		203	37	240

aantal woorden * lading kop alleen positief Crosstabulation

Count

		lading kop alleen positief		Total
		niet positief	positief	
aantal woorden	< 250	61	6	67
	250-500	60	10	70
	501-750	47	12	59
	751-1000	22	5	27
	1001-1250	4	1	5
	> 1250	9	3	12
Total		203	37	240

genre krant * lading kop alleen positief Crosstabulation

Count

		lading kop alleen positief		Total
		niet positief	positief	
genre	nieuwsbericht	67	9	76
krant	reportage/achtergrond zonder interview	30	10	40
	reportage/achtergrond met interview	65	16	81
	ingezonden brief	1		1
	opiniestuk	14		14
	column	2		2
	bijschrift bij foto	24	2	26
Total		203	37	240

krant * lading kop alleen negatief Crosstabulation

Count

		lading kop alleen negatief		Total
		niet negatief	negatief	
krant	NRC	36	4	40
	Volkskrant	37	3	40
	Telegraaf	55	3	58
	Trouw	38	4	42
	Algemeen Dagblad	59	1	60
Total		225	15	240

genre krant * lading kop alleen negatief Crosstabulation

Count

		lading kop alleen negatief		Total
		niet negatief	negatief	
genre	nieuwsbericht	72	4	76
krant	reportage/achtergrond zonder interview	39	1	40
	reportage/achtergrond met interview	73	8	81
	ingezonden brief	1		1
	opiniestuk	13	1	14
	column	2		2
	bijschrift bij foto	25	1	26
Total		225	15	240

aanwezigheid bron veteraan * lading kop alleen negatief Crosstabulation

Count

		lading kop alleen negatief		Total
		niet negatief	negatief	
aanwezigheid	niet	150	7	157
bron veteraan	wel	75	8	83
Total		225	15	240